

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Libor Veselý

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Meze a možnosti začlenění romské komunity do společnosti v ČR

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Aleš Sekot, CSc.

Zpracoval:

Bc. Libor Veselý

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Meze a možnosti začlenění romské komunity do společnosti v ČR“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu.

Brno 23. 2. 2009

.....
Bc. Libor Veselý

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Aleši Sekotovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce. Také bych chtěl poděkovat paní Lucii Novotné za ochotu a pomoc, kterou mi poskytla při sběru dat do dotazníku.

Libor Veselý

OBSAH:

Úvod	2
1. Vývoj segregace romské populace z hlediska historie	3
1.1 Příklad Romů do Evropy	3
1.2 Pronásledování Romského etnika v historických souvislostech	6
1.3 Dílčí závěr	14
2. Sociální práce jako možnost začlenění Romů do společnosti	15
2.1 Činnost terénní sociální práce	15
2.2 Možnosti a přístupy sociálních pracovníků	20
2.3 Dílčí závěr	24
3. Průzkum názorů na soužití romské komunity s majoritní společností	25
3.1 Projekt výzkumu – příprava	25
3.2 Šetření v romské komunitě	27
3.3 Šetření v majoritní společnosti	45
3.4 Analýza šetření – vyvození možných řešení romské komunity do společnosti v České republice	63
Závěr	67
Resume	69
Anotace	70
Literatura	71
Přílohy	

Úvod

Romové se stali součástí evropských dějin před sedmi stoletími. Patří k etnické skupině, s jejímiž příslušníky se můžeme setkat téměř ve všech světadílech. Žijí rozprášení v menších nebo větších skupinách mezi místním obyvatelstvem, od kterého se většinou liší svým odlišným vzhledem, jazykem a tradičním způsobem života. Nejvíce Romů žije v Rumunsku, Bulharsku, Maďarsku, Španělsku, Rusku, Ukrajině a Slovensku, tedy převážně ve střední a jihovýchodní Evropě.¹

Zpracovat toto téma jsem zvolil z důvodu narůstajícího napětí mezi majoritní společností a romskou komunitou. Problém nezačlenění romské komunity sahá do hluboké historie. Tato minorita byla perzekuována již od středověku. Romové byli pronásledováni, vyhazováni a vyháněni za hranice měst. Celou historií se prolíná snaha o vymýcení jejich kočovného života a následné pokusy o usazení romských rodin. Také jejich orientace na obživu byla zaměřena příliš jednostranně. Živili se jako kováři, nádeníci, příležitostné pracovní síly, žebráním, věštěním a bohužel i občasnými krádežemi, v současné době ve velké míře i prostitucí. Tato komunita trpěla a trpí vysokou mírou nevzdělanosti, což se projevuje na jejím obtížném zařazení na trhu práce. Romové uznávají jiné hodnoty, jsou orientováni více na rodinu, preferují okamžitou odměnu za svoje konání a žijí ze dne na den. Svoji budoucnost si neplánují, přijímají ji takovou, jaká přijde.

Téma Romové a gádžové jsem se pokusil zachytit v hlavních bodech, ale ve snaze o popsání nejdůležitějších historických mezníků. Přesto jsem si vědom toho, že jsem kvůli limitovanému rozsahu práce musel téma zúžit a rozhodně je tímto nepokládám za vyčerpané. Cílem této práce je zjistit jaké je vzájemné soužití mezi romskou komunitou a majoritní společností a co je příčinou sociálního vyloučení Romů. S tím souvisí i otázka do jaké míry je naše společnost ochotna přijmout tyto občany mezi sebe a nechat je podílet se na rozhodování o budoucnosti naší společnosti.

¹ Davidová Eva: Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 48-49.

1. Vývoj segregace romské populace z hlediska historie

1.1 Příchod Romů do Evropy

Podobně jako každý národ mají i Romové svoji dlouhou historii. Datum jejich příchodu do Evropy není možné přesně určit, protože se jednotlivé skupiny rozptýlovaly po Evropě nezávisle na sobě, každá svou cestou. Lze se opírat pouze o archivní záznamy v městských archivech. Uvedená data neukazují přesný příchod, ale ukazují "oficiální" objevení, neboť se do těchto archívů dostala až v přímé souvislosti s nějakou událostí.

V dobových kronikách existuje mnoho zmínek o putujících kejklířích, kteří bavili feudální pány, o skromně oděných tanečnicích v pestrých barvách oblíbených u panských dvorů a nenáviděných zbožnými a váženými občany. Takto mohli být Romové zaměňováni s potulnými skupinami "umělců". Neočekávaně se tedy asi ve 14. století začalo potulovat a putovat z místa na místo společenství lidí, které se od ostatních obyvatel lišilo tmavší pokožkou, nevšedním oblečením, svérázným způsobem života, vlastním nesrozumitelným jazykem, temperamentem a neochotou podřízovat se tlaku většinového obyvatelstva.

Středověcí učenci si proto kladli otázku, kdo jsou Romové a odkud do Evropy přišli. Po dlouhá staletí si Evropa nedokázala na tyto otázky odpovědět. S neznámým původem Romů souvisel i odstup, který si udržovali od ostatního obyvatelstva. Nejznámější a nejrozšířenější názor na původ Romů byl, že pocházejí z Egypta, odkud přišli do křesťanských zemí.²

První krok k odpovědi na otázku, kdo jsou Romové, učinil v roce 1763 maďarský evangelický student teologie I. Vályi, který se v nizozemském Leydenu setkal s indickými studenty medicíny, jejichž řeč se nápadně podobala Romům, které dobře znal ze svého maďarského domova.³ Nezůstal jen u vnějšího dojmu a zapsal si asi

² Daniel Bartoloměj. Dějiny Romů. Olomouc: Palackého univerzita, 1994, str. 31.

³ Nečas Ctibor: Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti I. Brno: Masarykova univerzita, 1991, str. 8.

tisíc indických slov, které předložil maďarským Romům k porovnání, v nichž sledoval význam zapsaných slov. A Romové u většiny slov uvedli stejný obsah. Na tento začátek navázalo podrobné studium, kterému se věnovala celá řada odborníků - lingvistů, historiků a etnologů. Tito prokázali vědeckým způsobem indický původ Romů.⁴ Indická společnost se dělila na nejvyšší kastu brahmínu (kněžích), po ní následovala kasta kšátrijů (vládci a bojovníci) a vajšjové (řemeslníci, rolníci, obchodníci). Nižší kastou byli šúdrové (sluhové a pomocné síly) a nejnižší kasta byli tzv. nedotknutelní.⁵ Většina odborníků předpokládá, že Romové patřili k nejnižší a opovrhované kastě. Majoritní společnost je znala pod souhrnným označením Domové, kteří se živili jako kováři, kotláři, nádeníci, příležitostné pracovní síly, uklízením a odstraňováním nečistot, hudební, taneční a kejklářskou činností, věštěním, ale i žebráním.⁶ Indii začali opouštět v několika migračních vlnách v 7.-9. století našeho letopočtu pravděpodobně z důvodu rozpadu rodového zřízení a postupným vpádům Arabů od 7.století.⁷ Tento časový údaj potvrzuje i fakt, že v jejich jazyce nejsou zachyceny změny, ke kterým došlo později v blízkých indických jazycích.

Putovali přes Mezopotámii na Blízký východ, do asijské části Turecka, kde se velká část Romů zastavila a setrvala asi tři století (12.-15. století). Tato doba jim pomohla v první orientaci v nové kultuře a ulehčila pozdější postup Evropou.

V souvislosti s mongolskou a tureckou expanzí pokračoval jeden proud přes Malou Asii a Balkán, nějakou dobu asi pobyl v Řecku, o čemž svědčí četná řecká slova v romštině, a dále postupoval údolím Dunaje do střední Evropy. Druhý proud přešel Arménii, Kavkaz, později Rusko a dosáhl až Skandinávie. V 15. století byli již Romové rozptýleni po celé Evropě, v Anglii a Skotsku.

Přítomnost Romů v Evropě máme doloženou teprve ve třináctém století, v roce 1242, z České kroniky tzv. Dalimila.⁸ Na naše území pronikly romské skupiny krátce po

⁴ Říčan Pavel: S Romy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 2000, str. 15.

⁵ Nečas Ctibor: Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti I. Brno: Masarykova univerzita, 1991, str. 9.

⁶ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str.11-12.

⁷ Beneš Jiří: Cikáni v Československu. Antropologická studie dospělých mužů. Brno: Univerzita Jana Evangelista Purkyně, 1975, s. 4.

⁸ Daniel Bartoloměj: Dějiny Romů. Olomouc: Trico, 1994, str.39.

roce 1400.⁹ Zde nabízely některé své řemeslné výrobky, předvídaly budoucnost a obživu doplňovaly žebrotou a drobnými krádežemi. Zpočátku tito lidé budili zvědavost a jejich exotická podoba dávala podnět k různým úvahám o důvodech jejich toulavého života a domněnkám o jejich pravlasti. Evropské obyvatelstvo bylo tedy zpočátku ke kočovníkům shovívavé, přijímalo je jako kající křesťanské poutníky, za které se vydávali. Kronikáři popisují jejich vzezření a přirovnávají je k Tatarům. Tmavá kůže, k městům se blížili v dlouhých karavanách, někteří pěšky, jiní na koních, s vozy plnými zavazadel, žen a dětí. Střední Evropa si ještě dobře pamatovala tatarské nájezdy a Romové, kteří si byli dobře vědomi své podobnosti s Tatary, se představovali jako mírumilovní lidé a dobří křesťané.

Někde Romy dokonce vítali, protože přinášeli nové technologie zpracování železa a kovu, přinášeli nové zkušenosti a přicházeli, alespoň podle svých výpovědí, od Božího hrobu. Středověký člověk, který setrval na jednom místě, chápal mimo jiné putování jako formu oběti a pokání. Proto považoval i lid, který stále putuje, za kajícího. Tyto představy Romové podpořili vlastními legendami. Snažili se obyvatele středověkých měst přesvědčit, že svým putováním musí činit pokání za hříchy svých otců, kteří odmítli přijmout Pannu Marii s Ježíškem, když utíkali před Herodesem do Egypta. Další všeobecně rozšířenou legendou bylo ospravedlnění kočovného života jako trest za to, že zapřeli křesťanství, a sedm let musí tuto zradu odpykávat neustálým putováním z místa na místo. Majoritní společnost k nim byla zpočátku vstřícná a ochotná jim pomoci formou různých drobných darů, ale v průběhu doby začalo venkovany vyčerpávat stále poskytování materiální pomoci. Romové přestávali být akceptováni a stávali se stále méně vítanými, až nakonec nežádoucími.

⁹ Říčan Pavel: S Romy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 2000, str. 16.

1.2 Pronásledování romského etnika v historických souvislostech

Romové se objevili v Německu také už na počátku 15. století. V této době přitáhli také do Švýcarska, postupovali dále do Itálie, některé skupiny došly až do Nizozemska a dnešní Belgie.¹⁰ Jedna skupina se v Německu dokonce prokazovala ochranným glejtem císaře Zikmunda a dle listu papeže Martina V. měla tato skupina sedm let putovat evropskými zeměmi jako kající a z tohoto jí plynul nárok na podporu, ochranu a milodary.

Ve všech zemích, kam Romové přicházeli, provozovali svá obvyklá zaměstnání, ženy hádaly z ruky, tančily, hrály divadelní představení, zpívaly a hrály na hudební nástroje, což mělo nemalý vliv na tehdejší křesťanský pořádek.

Proto na přelomu 14. a 15. století nastávala v ostatních evropských zemích změna k horšímu. Podobně jako v jiných zemích byli Romové na základě královských nařízení vypovídáni ze země, mučeni, zabíjeni, používáni k nuceným pracím a omezení vyvrcholilo nařízením zemského moravského sněmu, který zakazoval Romy vůbec pouštět do země.

Hospodářské a sociální umístění Romů se zlepšilo v českých zemích za vlády Matyáše. Jejich postavení se přibližovalo pozici ostatního poddaného lidu a v některých směrech je i převyšovalo. Romové byli v královském listu potvrzeni jako královští poddaní, podléhající přímo králi se svými privilegii a výsadami. Přesto protirómské útoky pokračovaly dále. Následující krok k respektování práv a svobod Romů učinil český a uherský král Vladislav II. Jagellonský. Až do roku 1526 nemáme v českých zemích doklady o pronásledování Romů nebo dokonce o zamezování jejich příchodu.

Proti Romům začínají zakročovat až Habsburkové, kterým se nelíbil rozšiřující se počet povalečů a tuláků. K prvnímu nám známému zákroku proti Romům patří usnesení brněnského sněmu z roku 1538, kterým měli být Cikáni vykázáni ze země. Říšský sněm obviňoval Romy, že špehují ve prospěch Turků a že zakládají požáry.

¹⁰ Daniel Bartoloměj: Dějiny Romů. Olomouc:Trico, 1994, str. 55.

Následkem těchto událostí vydal Ferdinand I. roku 1545 mandát, v němž ukládal vypovídat kočovné Romy z Českého království, dle následujícího mandátu, který vyšel o jedenáct let později, měli být muži trestáni popravami a mučením.¹¹ Podle vyhlášky ve Frankfurtu nad Rýnem, z roku 1577, nebylo zabití procházejícího romského kočovníka zločinem.¹² Tyto první perzekuční zákony byly znovu a znovu obnovovány a přitom stále více zostřovány. V Anglii vyšel proticikánský zákon roku 1531, ve Francii roku 1561, v Polsku spadají počátky perzekuce do roku 1578 a v Holandsku mezi lety 1582-1590.¹³ Díky těmto událostem se některé romské skupiny začaly stahovat ze západu na východ nebo na jih a postupovaly přes naše území dále do Polska nebo do Uher a odtud zpět na Balkán.

Feudální vrchnosti Romy nepronásledovaly na Slovensku a v Uhrách, kde žili spořádaným způsobem života tři skupiny Romů: usedlí, polousedlí a nepatrné množství potulných Cikánů. Přílivu potulných Romů zabránili Turci, kteří zčásti okupovali uherské území. Na Slovensku vznikaly kovářské osady, které byly do jisté míry ghettem, ale zároveň prostorem svobody, regulované jen jejich vnitřní samosprávou.

V průběhu třicetileté války byly informace o Romech v českých zemích poměrně vzácné. Až ke konci této války přibývalo potulných Cikánů na cestách společně s dobrodruhy a loupežníky. Obživa se pro takové množství lidí sháněla těžce, a proto přibývalo i krádeží, které měly za následek vydávání stále více protiromských nařízení. Z tohoto důvodu začaly být Cikáni od roku 1645 v českých zemích zabíjeni. Císař Leopold vypověděl Romy ze země roku 1688 a v červenci roku 1697 je prohlásil za psance, čímž směl muže kdokoli při pronásledování beztrestně zastřelit jako ptáky nebo škodnou zvěř a po zadržení je čekal trest smrti, zatímco ženy a děti byly trestány uříznutím uší a vyhnáním za hranice města nebo země.¹⁴ Za tyto kruté tresty se poté Romové v některých případech mstili zakládáním požárů.

Pronásledování Romů pokračuje i po roce 1700, ale objevují se i snahy po jejich začlenění do společnosti a o uzákonění jejich přítomnosti. K protiromským zákonům

¹¹ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str. 24.

¹² Tamtéž, str. 23.

¹³ Daniel Bartoloměj: Dějiny Romů. Olomouc: Trico, 1994, str. 58.

¹⁴ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str. 28.

represivního charakteru patří ještě patent Josefa I. z roku 1710 a zákon císaře Karla VI., které se ještě zaměřovaly na fyzické vyhlazování Romů. Jako první začíná na Romech uplatňovat asimilační politiku Marie Terezie. Romům byly v Uhrách vystavěny domky a do bezplatného užívání dány pozemky na konci vesnice. Tímto byla založena řada osad nejen v Uhrách, ale i na Slovensku, v Čechách a na Moravě. Další asimilační zákon z roku 1761 je ovlivněn potřebou pracovních sil.¹⁵ Romové se měli oblékat jako ostatní vesničané, měli pracovat v zemědělství, ve vznikajícím průmyslu, plnit povinnosti nevolníků vůči vrchnosti a náboženské povinnosti vůči církvi, v každé vesnici měla být usazena nejlépe jen jedna romská rodina. Romové nesměli bydlet pod stany nebo v chýších, potulovat se, obchodovat s koňmi, jíst zdechliny a mršiny, nesměli užívat svoji řeč a nazývat se Cikány nýbrž novousedlíky.

Na počátku 19. století si Romové začali uvědomovat nabytí osobní svobody. Skupiny Romů začaly proudit ze Slovenska do českých zemí, kde na venkově nacházeli dostatek obživy. Snaha po zjištění skutečného stavu Romů vedla roku 1893 k soupisu všech Romů v rakousko-uherské monarchii. Podle tohoto soupisu bylo napočítáno 274 940 osob, z toho bylo 243 432 usedlých Romů, 20 404 polousedlých a 8 938 potulných.¹⁶

Na počátku prvních desetiletí dvacátého století žili Romové u nás stejným způsobem života jako v dřívějších dobách. Jedna část Romů žila nadále potulným způsobem života (handlovali s koňmi, prodávaly bačkory, látky, ozdobné předměty, hádaly z ruky a z karet). Druhou skupinu tvořili polousedlí a usedlí Romové, kteří se živili poctivou prací. Za romskou aristokracií byli považováni někteří Romové hudebníci, kteří hráli po kavárnách nebo v lázních.

Proti kočovným Romům, kteří ohrožovali bezpečnostní poměry a šířili tyfovou nákazu se začaly v první polovině 20. století množit protesty venkovských obcí i lékařů. V důsledku tohoto zavedlo policejní ředitelství v Praze registrační systém, který roku 1925 dle soupisu romské populace zaevidoval 64 938 osob (Čechy 579 osob, Morava 1994 osob, Slezsko 79 osob, Slovensko 62 192 osob a Podkarpatská Rus 94 osob).¹⁷

¹⁵ Hübschmannová Milena: Můžeme se domluvit. Olomouc: Palackého univerzita, 1998, str.11.

¹⁶ Daniel Bartoloměj: Dějiny Romů. Olomouc:TRICO, 1994, str.120-121

¹⁷ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str.58.

K dalším opatřením patřil zákon označovaný jako Zákon o potulných cikánech, vyhlášený 15. července 1927.¹⁸ Tento zákon jim zakazoval kočovat a tábořit v tlupách a třicetišestitisícům Romům, kteří se dostavili na vyzvání k soupisu byla vystavena cikánská legitimace a sedmitisícům kočovnický list, který je opravňoval ke kočování. K povinnostem patřilo i podrobení se lékařské prohlídce.

Za protektorátu Čechy a Morava považovali fašisté za Romy ty, kterým byla vydána cikánská legitimace nebo které evidovala kriminální ústředna v Praze. Vydávali další protiromské výnosy, jimiž bylo Romům zakazováno kočovat v pohraničí a tábořit ve větších skupinách než byla jedna rodina nebo jeden rod. Tato opatření měla za následek odliv Romů z Říše a z okupovaných rakouských území. Zákony pravděpodobně nesplňovaly úplně svoji úlohu, a tak bylo nařízení zpřísněno trvalým usazením pod hrozbou trestu zařazení do sběrných kárných táborů, které byly organizovány podle vojenských zásad a vězňů se využívalo hlavně jako pracovní síly. Tyto tábory byly zřízeny v Letech u Písku, kam byli posíláni Romové v letech 1940-1943 z Čech a z Moravy byly transportováni do Hodonína. Vězni odtud poté putovali do koncentračního tábora v Osvětimi. Majetek Romů byl zabavován jako majetek nepřátel říše. Podle dochovaných pramenů zahynulo v plynových komorách těchto táborů na 6 500-7000 českých Romů.¹⁹ Z celkového počtu českých i německých Romů zůstalo na českém území už jen několik desítek.

Po válce ztěžovalo Romům návrat na Slovensko válkou zrušené území a odmítavý postoj místních obyvatel vůči novým příchozím. V důsledku tohoto začaly vznikat romské osady v nových „cikánských koloniích“, které byly vystěhovávány do větších vzdáleností od měst a obcí. Hospodářsky zaostalejší Slovensko nedokázalo Romům poskytnout dostatek obživy, hlavně v nejchudší východní části země, a tak tento aspekt vedl Romy k odchodu do vylidněného pohraničního území, převážně jižních Čech a do průmyslových měst okresů Most, Ústí nad Labem, Teplic, Děčína, Chebska, Karlovarska, Ostravska. Migraci posilovala touha po lepším bydlení, kde nebudou tak „nahuštěni“, získání zaměstnání, vyššího výdělku a lepšího společenského postavení. Tímto postupně docházelo k pomalým změnám tzv. tradičního způsobu života, které byly vyvolány dobrovolným adaptačním procesem ze strany části Romů.

¹⁸ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str. 60.

¹⁹ Daniel Bartoloměj: Dějiny Romů. Olomouc:Trico, 1994, str. 133.

K první migrační vlně dochází bezprostředně po válce mezi lety 1945-1947, kdy se na našem území usidlují Romové ze Slovenska, Maďarska, Polska a balkánských zemí.²⁰ V jižních Čechách se nejvyšší počet Romů soustřeďoval v Českém Krumlově²¹, kde Fond národní obnovy přiděloval rodinám byty v historickém jádru, v chráněných památkových objektech, bez ohledu na jejich celkovou odlišnou životní úroveň. Tyto objekty byly v důsledku tohoto hodně poškozeny. V průmyslových oblastech nacházeli slovenští Romové hlavně dostatek pracovních příležitostí. Někteří sem odcházeli za prací a lepším bydlením, někteří si tu chtěli pouze vydělat peníze, aby si našetřili na stavbu domu na Slovensku, nepatrná část měnila často bydliště i zaměstnání a na zimu se vždy vracela na Slovensko. Z celkového počtu se však 80% Romů v českých zemích usadilo. V důsledku zlepšení ekonomicko-společenského postavení se začala populace Romů prudce zvyšovat.²²

S touto masovou poválečnou migrací souvisela obnova násilných opatření o zákazu pobytu, postřku a omezení pohybu. Dle návrhu usnesení ministerstva sociální péče z roku 1947 byli Romové bez trvalého zaměstnání zařazeni k převýchově do táborů s vlastní samosprávou, kde se dospělí zapojili do pracovního procesu, děti povinně navštěvovaly školy. Neovladatelní Romové měli být s rodinami zařazeni do kárných táborů a odtud přesunuti na území, z kterého k nám přišli. Práva Romů jako menšiny, kterým košický vládní program zaručoval nové ústavní svobody, tím byla de facto popřena.

Vláda se na přelomu padesátých a šedesátých let soustředila hlavně na zlepšení materiální podmínky východního Slovenska (budují se cesty, studny, zavádí se elektrifikace, začíná se řešit negramotnost) a koncepce řešení romské problematiky byla stanovena na asimilační. Splynutí Romů s ostatním obyvatelstvem mělo být dosaženo

²⁰ Davidová Eva: *Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 148.

²¹ V roce 1967 zde žilo 620 evidovaných Romů (4,5% obyvatel), z toho bylo 56,4% dětí do 14 let, Davidová Eva: *Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 152-153.

²² Podle evidence z roku 1969 žilo v oblasti Ostravsko - Karvinska 5500 Romů, v roce 1995 se zde uvádí více než 30 000 Romů. Davidová Eva: *Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 159.

Počet Romů v České republice činí v roce 1989 na 145 738 osob oproti 16 752 osob z roku 1947.

Nečas Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str. 84.

jejich zařazením do trvalého pracovního procesu, zabezpečení ubytování, likvidací negramotnosti dospělých a pravidelnou školní docházkou dětí. Tohoto cíle však nebylo možné dosáhnout, jak z nedostatku pracovních příležitostí, tak z důvodu jejich nekvalifikovanosti, vysoké negramotnosti a jiného hodnotového vzorce. Také analfabetizační program dosahoval nepatrných úspěchů, protože se k tomuto cíli postupovalo formálně bez znalosti romské mentality a bez spolupráce se vzdělanými Romy.

V důsledku trvalého narůstání problémů přistoupila vláda roku 1958 k likvidaci kočovného způsobu života. Zákon směřoval jak proti všem kočovným Romům, tak i proti polokočovným, kteří často migrovali mezi Slovenskem a Čechami. Všechny tyto kočovné vozy zmizely v noci z 3. na 4. února 1959, kdy přišli do rodin sčítací komisáři, kteří sepsali všechny přítomné, vozům sundaly kola a koně odvedli zpravidla na prodej.²³ První polovina šedesátých let přece jenom zaznamenává drobné úspěchy a to hlavně v oblasti materiální. Podařilo se zaměstnat okolo 16 000 romských mužů, mnoha rodinám se zlepšilo bydlení a na východním Slovensku se podařilo zrušit několik desítek cikánských osad.²⁴ Vznikají školy a třídy pro romské děti a do oblastí dojíždí ambulance s doktorem a sestrou.

Pro rozmezí let 1965-1968 byla charakteristická snaha vládního výboru o rozptýlení cikánů z míst velké koncentrace romských rodin na Slovensku a jejich přesun do českých zemí. Tato politika přesunu však brzy ztroskotala, protože úkol byl v praxi těžko realizovatelný.

Určitou naději viděli Romové v pražském jaru 1968, které dalo možnost vzniknout různým politickým organizacím. Na základě požadavků vynikajících romských osobností, hlavně z řad inteligence (první romský právník JUDr. Tomáš Holomek, historik Bartoloměj Daniel a další) byla o rok později ustavena organizace Svaz Cikánů-Romů jak v Čechách, tak na Slovensku, který usiloval o uznání Romů za národnost a o jejich politické zastoupení. Romové měli poprvé možnost na základě vlastního programu o sobě také do určité míry rozhodovat, spolupracovat se

²³ Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, str. 101.

²⁴ Davidová Eva: Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 210.

zahraničními romskými organizacemi a částečně ovlivňovat i svoji budoucí cestu. Dokladem této romské aktivity byla účast na prvním kongresu Světové romské unie v Londýně roku 1970.²⁵ Činnost tohoto svazu byla však o tři roky zrušena z obav, aby si Romové neprosadili přiznání statutu národnosti, a tak od roku 1973 řeší romskou problematiku opět pouze majoritní společnost.

Vláda alespoň upustila od politiky rozptylu asimilační koncepce a začala uplatňovat v českých zemích program sblížení romské menšiny s majoritní společností, na Slovensku se jednalo o program zkulturnění. Svůj názor na celý problém vyjádřili signatáři Charty 77 v dokumentu z roku 1978. Romy zde označili za nejbezprávnější skupinu obyvatelstva v Československu „*Bez pravdivého odhalení závažnosti problému, bez zásadní právní úpravy a bez skutečné účasti Romů samých na rozhodování o věcech, které se jich týkají, jsou pokusy o řešení otázky romské menšiny u nás iluzorní. Tato otázka už není pouze otázkou menšinovou, ekonomickou nebo sociální, ale čím dál více se stává otázkou svědomí celé společnosti.*“²⁶

Prosazení menšinového práva svého národa s určitým úspěchem umožnilo zhroucení komunismu. Listopad 1989 přinesl všem občanům, ale i Romům svobodu užívat svého jazyka a pěstovat vlastní národní kulturu. Začínají se psát romské básně i próza, na vysokých školách se studuje romský jazyk a kultura. Na druhou stranu se však situace Romů ještě dále zhoršovala. Listopad přinesl svobodu projevu, čímž byly informace o Romech zveřejňovány v negativním světle. Mediálně přibarvené negativní informace o Romech o nich zhoršovaly představy veřejnosti. Udržení si svého zaměstnání vyžadovalo v této době mnohem více snahy než za komunismu. V Praze vzniká o rok později nová politická strana, Romská občanská iniciativa, s činností na území České republiky, dále např. ROMART, organizace, která přispívala k rozvoji romské kultury a tím i k lepšímu soužití všech národů. Okolnosti však brzy ukázaly neschopnost Romů využít tyto nové možnosti a po roce 1991 se romské hnutí rozdrobuje a ztrácí sílu. Někteří vedoucí představitelé romského hnutí se proti sobě staví nepřátelsky a zcela nejednotně.

²⁵ Říčan Pavel: S Romy žít budeme - jde o to jak. Praha: Portál, 2000, str. 29.

²⁶ Tamtéž, str. 30.

Mezi nejvýznamnější úspěchy tohoto období patří zřízení katedry romské kultury při Pedagogické fakultě v Nitře, výuka romského jazyka a romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, zřízení prvního evropského muzea, Muzea romské kultury v Brně.²⁷ Muzeum se věnovalo pravidelné přednáškové činnosti, které organizovalo mimojiné i výstavní a publikační činnost.

Problémy Romů se zpravidla až do roku 1997 řešily jako jednotlivé případy (můžeme zmínit emigrační vlnu Romů do Kanady a Velké Británie, kauzu Matiční ulice v Ústí nad Labem, případ památníku obětem holocaustu v Letech u Písku, aj.)

Podstatný zlom znamenal rok 1997, kdy došlo 17. října ke zřízení Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity²⁸, která měla plnit roli poradního a koordinačního orgánu pro otázky spojené s postavením Romů v České republice a 29. října byla vládě předložena přehledná Zpráva o situaci romských komunit v České republice, stručně nazývaná Bratinkova zpráva.²⁹ Tato zpráva obsahovala shrnutí dosavadních kroků vlády vůči Romům. O čtyři roky později se přetváří postavení Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity v komisi, která se stává stálým poradním orgánem na Radu vlády pro záležitosti romské komunity³⁰ a současně se zřizuje Rada vlády pro národnosti menšiny³¹. Výše uvedená opatření začala vést k jednotnému řešení romské problematiky.

²⁷ Davidová Eva: *Romano drom. Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Palackého univerzita, 2004, str. 239.

²⁸ Usnesení vlády České republiky ze dne 17. září 1997 č. 581, www.vlada.cz

²⁹ Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686, www.vlada.cz

³⁰ Usnesení vlády České republiky ze dne 19. prosince 2001 č. 1371, www.vlada.cz

³¹ Usnesení vlády České republiky ze dne 10. října 2001 č. 1034, www.vlada.cz

1.3 Dílčí závěr

V dějinách jsme zachytili dva přístupy k tomuto etniku. Na přelomu 14. a 15. století byl zaznamenán v evropských zemích negativní vztah k Romům. Romové byli vypovídáni ze země, mučeni a používáni k nuceným pracím. Situace v českých zemích byla přece jenom o něco pozitivnější. Ještě v první třetině 16. století jim nebyl odpírán vstup do země. Jejich situace se začala zhoršovat až s obviněním ze špehování ve prospěch Turků.

Od pol. 18. století, za vlády Marie Terezie, se objevovala snaha o asimilaci, začlenění Romů do způsobu života majoritní společnosti. V této době se potvrdilo, že nelze řešit romskou otázku represivními zákony, které nemohly Romům zajistit skutečná práva svobody a sociální spravedlnosti. Romové byli alespoň osvobozeni od přímého fyzického násilí.

Tento přístup asimilace byl v nové formě nastolen i v poválečném Československu. Vláda se snažila o rozptýlení Romů z oblastí s velkou koncentrací, čímž docházelo k jejich přesunu do českých zemí a ke zlepšení jejich sociálně – ekonomického postavení. Prosazení romských práv, jako menšiny, umožnil až listopad 1989, který také na druhou stranu jejich situaci, svobodou projevu, ještě zhoršoval. K jednotnému řešení romské problematiky dochází až po roce 1997 v souvislosti se zřízením komise pro záležitosti romské problematiky.

2.Sociální práce jako možnost začlenění Romů do společnosti

2.1 Činnost terénní sociální práce

Romové nebyli nikdy považováni za rovnocenné příslušníky české společnosti, ale vždy stáli na okraji. Vyhlášením Listiny základních práv a svobod získali Romové možnost přihlásit se ke své národnosti, prohlásit se za příslušníky národnostní menšiny a tím uplatňovat všechna s tím spojená práva. Přijetím této listiny se řešení problému Romů posunulo z roviny sociální do roviny společenské a politické.

Vzdělávání terénních sociálních pracovníků zajišťuje na celostátní úrovni brněnské středisko DROM. Vzdelávání se skládá z dvoustupňového vzdělávacího programu.³² Po úspěšném absolvování prvního cyklu mohou absolventi pokračovat ve studiu cyklu druhého. Předmětem závěrečných zkoušek je představení absolventovy lokality, postupu řešení jedné konkrétní kauzy a představení zápisů z kontaktní knihy a terénního deníku. Znalost romštiny není podmínkou práce v ohrožených lokalitách, pouze může být výhodou. Výsledkem toho projektu je celorepublikově fungující síť terénních sociálních pracovníků, kteří jsou jedním z nejvýznamnějších faktorů ovlivňujících integraci sociálně vyloučených romských komunit do společnosti.

Sociální vyloučení je stav, který určité jednotlivce, rodinu nebo celou skupinu omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro účast na sociálním, ekonomickém, politickém i občanském životě společnosti.³³ Sociální vyloučení se nejčastěji projevuje v omezeném přístupu na trhu práce, v nevzdělanosti, v chudobě a nízkém příjmu, v problematice bydlení, v omezeném přístupu ke službám. Velkou roli v procesu vylučování hrají rovněž předsudky vůči některým odlišným jedincům a zejména skupinám, které se liší od většinové společnosti barvou pleti, původem nebo kulturou. Podstatné je také přesvědčení společnosti o tom, kdo do společnosti nepatří a měl by z ní být proto vyloučen. To vše přispívá ke stigmatizaci Romů, kterou lze

³² Bajer Pavel: Sebelepší školení nemůže dosáhnout všechny variace problémů, s. 56, In.Sociální práce 4/2003.

³³ Navrátil Pavel: Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha: Portál, 2003. str. 34.

vyjádřit: Rom je ten, kdo v 90% nepracuje, není poctivý, zneužívá státní systém, je hluchý, má spoustu dětí, aby ho uživil, je nevzdělaný a nepřízpusobivý.

Podle Lisabonského jednání rady Evropy z roku 2000 je nejlepší ochranou proti sociální exkluzi zaměstnání a boj proti sociální exkluzi by měl být založen na „*vytváření podmínek ekonomického růstu a zaměstnanosti, na růstu lidského kapitálu (růst vzdělanosti a kvalifikace), na zlepšování zdraví a podmínek bydlení celé populace a na otevírání nových způsobů participace ve společnosti.*“³⁴

Chudoba a nízký příjem bezprostředně souvisí s nezaměstnaností a s omezeným přístupem na trh práce. Tato omezení mohou být dána jednak nedostatkem kvalifikace uchazečů o práci a jednak také v neochotě zaměstnavatelů zaměstnávat specifické skupiny obyvatel. Ale ne vždy se musí jednat o diskriminaci rasisticky motivovanou. Svoji roli sehrává i skutečnost, že nevzdělaný, dlouhodobě nezaměstnaný člověk, neví, jak se správně ucházet o místo, jak vystupovat, aby udělal dojem. Romové jsou nejvíce postiženi dlouhodobou a opakovanou nezaměstnaností. Jednu z mála možností představují pro Romy muže sezónní a příležitostné formy zaměstnání, zejména v období cestářských prací, kde kopou výkopy, pokládají potrubí, asfaltují. Tyto práce však poskytují velmi nepravidelný příjem a po skončení prací se Romové opět vrací na úřad práce a vykazují tak vysoký podíl v opakované a dlouhodobé nezaměstnanosti. Za dlouhodobou nezaměstnanost je v českých podmínkách považována nezaměstnanost delší než šest měsíců.³⁵ Za těchto okolností ztrácejí Romové návyk pracovat, nemají zkušenost a ani naučenou dovednost, jak usilovat o zaměstnání a nejsou nijak motivováni snažit se práci získat. V současnosti se však konkurenční skupinou na trhu práce stávají dělníci přicházející z východních zemí, kteří jsou ochotni pracovat za nižší výdělků než Romové.

Dlouhodobě žijí na dávkách sociální podpory, které jim umožňují zachovávat jen minimální životní standart. Podle výzkumu z roku 2001 tvořily sociální dávky první

³⁴ Mareš Petr: Sociální exkluze a inkluze. In: Sociální práce 4/2003, s. 71.

³⁵ Bartáková Helena: Příslušníci romských komunit na trhu práce v perspektivě marginalizace a sociální exkluze, s. 32, In: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno: Barrister a Principal 2004.

a nejdůležitější zdroj příjmů u 42% domácností, podporu v nezaměstnanosti uvedlo jako nejdůležitější příjem 17% domácností a pouze u 15% domácností tvořil největší příjem výtěžek z pravidelné práce. Druhý a nejdůležitější příspěvek představovala mateřská dovolená, rodičovský příspěvek nebo příspěvek na děti. O rok později uvádělo nejdůležitější příjem z pravidelné práce se smlouvou již 44%.³⁶

Není ale ani výjimkou, že je Rom registrován na úřadu práce, který mu platí zdravotní a sociální pojištění, dostává sociální dávky a zároveň pracuje na černo. U této formy práce neexistuje způsob, jak zabránit situacím, aby nebyla odvedená práce zaplacená vůbec anebo, aby nebyla odměněna nižší než slíbenou mzdou.

Jednou z nejčastějších příčin zadluženosti je nízký příjem rodiny, která je závislá na sociálních dávkách. V případě zvýšení spotřeby se rodině nedostávají finanční prostředky na doplatky za služby, dodávku energií a teplé vody. Po třech měsících nezaplacení nájemného hrozí nájemníkům vystěhování z bytu. Rychlé půjčky, jejichž inzeráty nalezneme všude okolo sebe, jsou pro Romy mnohdy jediným řešením, protože seriózní banky je zavrhnou jako méně bonitní klienty. Lichvářské společnosti půjčují každému, kdo má kde alespoň bydlet a klienty lákají na „nízký“ týdenní úrok, který se pohybuje od 1,25 - 4%.³⁷ Klienty se potom snaží společnost donutit ke splacení prostřednictvím svých zástupců, kteří se neobávají použít i násilí.

S nezaměstnaností souvisí nízká míra vzdělanosti romské populace. Podle výsledků sčítání lidu z roku 1991 mělo téměř 80% Romů pouze základní vzdělání a dalších 10% bylo bez vzdělání.³⁸ K nejčastějším problémům romských dětí v prvních třídách je uváděna nedostatečná znalost českého jazyka a neschopnost dítěte plnit úkoly samostatně. Mnohé děti nenavštěvovaly mateřskou školkou, kde by se připravily na vstup do základní školy a rodiče sami je nedokáží připravit. Hlavní příčinou je fakt, že školné by z finančních důvodů představovalo výrazné zatížení rodinného rozpočtu. Děti

³⁶ Peláková: Materiální podmínky příslušníků romských komunit z pohledu teorií sociální exkluze a kultury chudoby, s.75, In: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno: Barrister a Principal 2004.

³⁷ Černý Jan: Chudoba, vysoká zadluženost, rychlé půjčky, interese nebo lichváři. s.22, In: Sociální práce 4/2003.

³⁸ Internetová stránka Českého statistického úřadu www.czso.cz

ve škole nezískávají jen potřebné vědomosti, ale učí se, že práce někdy začíná a končí, že musí splnit úkol, který je spojen s odměnou, učí se poslušnosti vůči autoritě. Romové jsou v tomto ohledu v nevýhodné situaci, protože častěji nemají základní vzdělání, ale i proto, že pravděpodobnost získání těchto předpokladů je pro ně snížena. Vzdělání nepředstavuje pro Romy zásadní hodnotu. Jednak proto, že vzdělaných lidí je v této komunitě minimálně a jednak, že příslušníci romských komunit nepovažují vzdělání za vstupenku do lepšího života. Demotivující je fakt, že adekvátní zaměstnání nemohou najít vyučení Romové a Romové se střední školou.

Romové jsou vytlačováni z lepších lokalit sousedskou nenávisť a vysokými nájmy. Charakter lokality, v níž Romové žijí, tak předurčuje kvalitu bydlení. K jejich koncentraci dochází také na základě aktivit obcí, které se snaží zbavit neplatičů nájemného do holobytů. Bydlení v těchto lokalitách je v nevyhovujícím stavu. Domy ve starší zástavbě jsou nevyhovující, často z nezájmu pronajímatele a bydlení v nich může být až nebezpečné. Je zanedbávána údržba, dostatek popelnic a kontejnerů nenacházíme v samotném domě ani v jeho bezprostředním okolí.

Většina zemí Evropské unie si problém ghett uvědomují a snaží se o smíšené komunity, které se stávají součástí základní strategie boje proti exkluzi.

Sociální pracovníci si vždy kladli za cíl pomáhat chudým, zdravotně postiženým, sociálně izolovaným a frustrovaným jednotlivcům i rodinám. Cílem terénního sociálního pracovníka je, aby sociálně vyloučení mohli vést běžný způsob života. Pracovník zjišťuje problémy komunity, které si zaznamenává do kontaktní knihy a terénního deníku. Působí jako poradce pro vyřizování úředních záležitostí, poradce při praktických činnostech (nakupování, domácích pracích, drobných opravách, atd.), vede komunitu k dodržování hygienických návyků, zajišťuje docházku dětí do školy, motivuje je k dalšímu vzdělávání a organizuje pro ně volnočasovou aktivitu.

Terénní sociální pracovník musí zprostředkovávat potřebné služby, podporovat vědomí klientů o jejich právech a povinnostech, podporovat sebevědomí, odpovědnost, demokratické smýšlení, jednání a prevenci násilí, podporovat rozvoj osobní schopnosti řešit vlastní problémy, podílet se na snižování výskytu drogové závislosti, hodnotit situaci jedince i lokality, podílet se na zastavení sociálního vylučování, podílet se na

zprostředkování zaměstnání, pomáhat při obtížích se školou, podporovat smysluplné trávení volného času dětí, dospívajících i mladších dospělých, poskytovat osobní poradenství a všestranně podporovat a zprostředkovat kontakty mezi jednotlivci, skupinami a formálními institucemi.

Mezi typické problémy klientů, kteří vyžadují pomoc terénních pracovníků, patří poradenství v případech neuděleného státního občanství České republiky, pomoc při zajišťování lepších podmínek bydlení, vyplácení sociálních a jiných dávek, zapojování nezaměstnaných do pracovního procesu a rozvíjet jejich pracovní motivaci, řešení konfliktů mezi rodinami i ostatními v okolí, domácí příprava dětí a mládeže, pravidelná docházka dětí do školy, možnosti vzdělávání a dalšího rozvoje pro děti.

2.2 Možnosti a přístupy sociálních pracovníků

Program Podpory terénní sociální práce vychází z Koncepce romské integrace a usnesení vlády ze dne 19. dubna 2000 č. 386.³⁹ Program hradí náklady spojené se mzdou, cestovným, dalším vzděláváním a také náklady spojené s aktivitami podporujícími motivaci klientů. Obcím byla dosud poskytována na jednoho terénního pracovníka částka ve výši 160 000,- Kč s podmínkou minimální finanční spoluúčasti ve výši 15% (v roce 2003 10%).⁴⁰ V roce 2001 bylo pomocí tohoto programu zaměstnáno 58 terénních pracovníků.⁴¹ O dva roky později bylo do programu zahrnuto 59 obcí s 90 terénními pracovníky, kteří pracovali v 81 lokalitách.⁴² Po tuto činnost bylo obcím rozděleno 9 792 391,- Kč. Program přinášel i značné pozitivní výsledky (ve dvou lokalitách se vyřešilo záškoláctví, kriminalita a v dalších dvou nízká kvalita bydlení a nedostatečná hygiena. V roce 2004 bylo podpořeno již pouze 46 obcí, z důvodu nedostatečného počtu financí, které zaměstnaly 77 terénních sociálních pracovníků.⁴³

Mezi nejvíce uváděné modely sociální práce, které se jeví jako nejvíce vhodné pro boj se sociálním vyloučením, patří antiopresivní přístup, ekologická perspektiva a komunitní sociální práce.⁴⁴

Antiopresivní přístup vznikl z potřeby některých západních zemí vzdorovat výbušným sociálním problémům. Tento přístup se dívá na každého člověka jako specifického jedince se svojí individuální potřebou. Na základě těchto potřeb si sociální pracovník učiní obrázek o klientových potřebách a z nich vyvodí, co by se mělo udělat.

Cílem ekologické perspektivy je zaměřovat se na člověka společně ve vzájemném vztahu s jeho prostředím. Mnoho problémů v sociálním fungování vzniká

³⁹ www.vlada.cz

⁴⁰ www.vlada.cz

⁴¹ Navrátil Pavel: Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha: Portál, 2003. str. 37.

⁴² www.vlada.cz

⁴³ www.vlada.cz

⁴⁴ Navrátil Pavel: Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha: Portál, 2003. str. 37.

ve vztahu člověk – prostředí a nelze je připisovat pouze člověku nebo pouze prostředí. Úkolem sociální práce je podporovat růst a rozvoj lidí, odstraňovat bariéry v prostředí, zlepšovat schopnost prostředí odpovídat na potřeby lidí. Vztah sociálního pracovníka ke klientovi má být budován na principu přátelství, do kterého vnáší znalosti a zkušenosti, jak sociální pracovník, tak klient. Tento ekologický model poskytuje vhodné zázemí pro práci s příslušníky romské menšiny.

Jednou z hlavních metod sociální práce je komunitní sociální práce užívaná v České republice od roku 1989. Sociální pracovník pracuje s potřebami komunity (skupina lidí žijící na stejném území nebo spojená společnými zájmy), které jsou pro něj rozhodující. Komunitou může být město, čtvrť města, okres, stát nebo národ. Jedním z úkolů komunitní práce je zapojit do komunitního života všechny žijící obyvatele. Komunitní pracovník potřebuje mít dobré znalosti dané problémové oblasti, včetně znalostí legislativy socioekonomické a politické situace, znalosti podstatných organizací a institucí.

Mezi hlavní fáze komunitní práce patří monitoring - průběžné sledování lokality s cílem, aby se zavčas podchytil problém, výzkum – v němž se pomocí rozhovorů hledá odpovídající řešení, projektování – pracovník navrhne projekt, s jehož pomocí by mělo dojít ke zmírnění nebo odstranění problému. V předposlední fázi, implementaci, která předchází vlastnímu hodnocení výzkumu, podporuje pracovník spolupráci všech subjektů.

V současné době se budují střediska komunitní práce přímo v komunitě, ve které se sociální pracovník angažuje z důvodu kvalitnějšího sledování potřeb komunity.

Jednou z organizací, která nabízí komplexní služby směřující do sociálně vyloučením ohrožených lokalit v Brně, je práce romského střediska Drom v Brně.⁴⁵ Středisko i sociálně právní poradna jsou umístěny v lokalitě s největší koncentrací obyvatel romského původu a poradenství je poskytováno bezplatně. Cílovou skupinu

⁴⁵ Internetová stránka romského střediska: www.drom.cz

tvorí zejména Romové v lokalitách Brno-střed, Brno-Zábrdovice a Brno-Husovice.⁴⁶ Ve vybraných projektech se cílová skupina rozšiřuje na celý Jihomoravský kraj. Organizace s nimi pracuje na řešení obtížných poměrů v místě jejich bydliště, s důrazem na principy spolupráce a respektování jejich svobodné vůle.

K základním činnostem patří hlavně zvyšování zaměstnanosti, dosažení standardního bydlení, tj. vyrovnání dluhů na nájmech a službách a legalizace nájemních smluv a předcházení neúnosného zadlužování. Cílem střediska je oslovovat co nejširší okruh dětí, mládeže i dospělých a navrhnout jim aktivity. Osobám v důchodovém věku středisko poskytuje poradenství v rámci sociálně-právní poradny, nabízí zdravotní porady s lékařem, organizuje společenské akce a výlety.

Mezi výchovné, vzdělávací a volnočasové aktivity, které doplňují formální studium, patří stimulační program pro předškolní děti, pedagogicko-psychologické ježdění na koních, nízkoprahová klubovna, doučování dětí ZŠ a SŠ, zájmové kroužky a úzká spolupráce se školami.

Mezi další významné projekty, které přinesly nemalý úspěch, patří projekty organizované zpravidla nestátními neziskovými organizacemi, finančně podporované z rozpočtu města. Mezi projekty sociální práce patří např. nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Rokycanech, které se snaží zabránit předčasnému ukončení základní školy a motivuje k získání středoškolského a vysokoškolského vzdělání, dále klub romských dětí a žen v Kojetíně a Azylový dům v Chomutově pro rodiny s dětmi, které se dostaly do tíživé situace.⁴⁷

K projektům s podporou zaměstnanosti patří činnost neziskové organizace SPOLU Olomouc, která se snaží zlepšit postavení Romů na trhu práce.⁴⁸ Pod městským úřadem v Bruntále působí „Romská pracovní četa“ za finanční podpory Úřadu práce a Úřadu vlády České republiky.⁴⁹ Podmínkou přijetí do tříměsíčního rekvalifikačního

⁴⁶ Vašečka Imrich, Veldová Martina. Vybrané příklady dobrých praxí při předcházení sociálnímu vylučování romských komunit, str. 196. In: Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace. Brno: Barrister a Principal 2004.

⁴⁷ Tamtéž, str. 192

⁴⁸ Tamtéž, str. 195

⁴⁹ Internetová stránka města Bruntálu: www.mubruntal.cz

kurzu je dvouletá evidence na úřadu práce a po absolvování kurzu nastoupí absolventi k četě, která provádí úpravu komunikací, dlaždičské práce a v zimě se věnuje odklizení sněhu.

2.3 Dílčí závěr

Tato fyzicky i psychicky náročná práce sociálních pracovníků je ve vztahu k romské menšině velmi důležitá. Dosavadní praxe s programem srozumitelně ukazují na nutnost jeho pokračování i v dalších letech a na potřebu jeho rozšíření i o další obce a podporu dalšího vzdělávání terénních sociálních pracovníků. Vztah sociálního pracovníka a Roma je založen hlavně na principu důvěry, kterou si sociální pracovníci mnohdy získávají velmi obtížně.

Jedním z řešení, jak zmírnit sociální vyloučení je zvýšení romské vzdělanosti, od které se odvíjí ekonomická úroveň Romů v podobě získání zaměstnání, lepšího bydlení, atd.. Negativní postoj ke vzdělání je dán odlišným hodnotovým žebříčkem Romů, protože Romové nemají potřebu si svoji budoucnost plánovat.

Činnost nestátních neziskových organizací napomáhá Romům s jejich uplatněním na trhu práce, motivuje studenty k získání vyššího vzdělání, poskytuje ubytování v tíživých situacích.

3. Průzkum názorů na soužití romské komunity s majoritní společností

3.1 Projekt výzkumu – příprava

Cíle průzkumu

Cílem průzkumu je zjistit jaké je vzájemné soužití mezi romskou komunitou a majoritní společností a co je příčinou sociálního vyloučení Romů. S tím souvisí i otázka do jaké míry je naše společnost ochotna přijmout tyto občany mezi sebe a nechat je podílet se na rozhodování o budoucnosti naší společnosti.

Dotazník jsem zaměřil tak, aby potvrdil či vyvrátil moje hypotézy, které jsem si stanovil. Z tohoto důvodu byla také vybrána lokalita Brna, ulice Lidická, Palackého a Štefánikova, kde žijí Romové společně v sousedství s majoritní společností.

Při stanovení hlavní hypotézy: „Mohou se Romové začlenit do společnosti v České republice a to v nejrůznějších oblastech života“ i stanovení hypotéz dílčích, jsem vycházel z přesvědčení, že Romové nemají rovnocenné postavení v české společnosti a kdy je problematika Romů, dle mého názoru, stále aktuálnější, vyostřenější a nevyřešená – jak se ukazuje např. v Litvínovském sídlišti Janov.

Formulace dílčích hypotéz:

- a) soužití majority a romské komunity je do značné míry problematické,
- b) Romové se podílejí na vytváření politického prostředí, jehož jsou součástí,
- c) nezařazením romských dětí do mateřských škol vzniká jeden z nejdůležitějších faktorů pro začlenění Romů do společnosti,
- d) Romové zdaleka nedosahují takového vzdělání jako majoritní společnost,
- e) Romové nejsou zaměstnáváni do trvalého pracovního poměru a jsou několik let i bez zaměstnání,
- f) jednu romskou domácnost obývá více členů než je to u majority,
- g) majoritní společnost má daleko vyšší vzdělání než romská komunita,
- h) v majoritní společnosti je daleko nižší míra nezaměstnanosti,
- i) členové majority žijí v menších domácnostech o menším počtu členů.

Výzkumný soubor

Samotný výzkum proběhl od března do listopadu roku 2008. V rámci výzkumu bylo dotazováno padesát Romů a padesát představitelů majoritní společnosti. Z romské populace jsme oslovili 29 žen a 21 mužů ve věku 18 – 62 let. U majority to bylo 27 žen a 23 mužů ve věku 19 – 74 let.

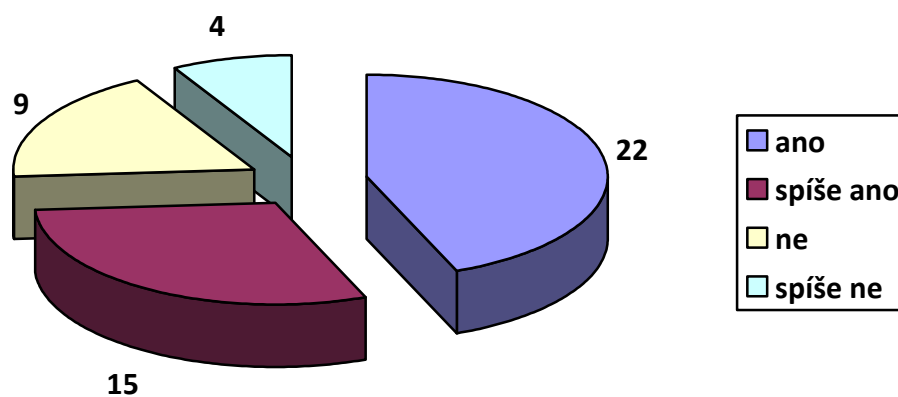
Vím, že se nejedná o reprezentativní vzorek, přesto si myslím, že výsledky mého výzkumu jsou srovnatelné s názory většiny obyvatel.

Při zjišťování informací jsem se setkával s nedůvěrou ze strany romské populace a s negativními postoji k vyplňování dotazníku. Z tohoto důvodu jsem přijal pomoc paní Lucie Novotné, která mi ochotně nabídla podporu při vyplňování dotazníku v oblasti jejího bydliště, a to jak v romské komunitě, tak majoritní společnosti. Paní Novotná znala ze svého okolí několik romských rodin přes které se dostávala k ostatním rodinám a sběr dat jí nečinil velké obtíže, protože se na rozdíl ode mne setkávala s větší vstřícností k vyplňování dotazníku hlavně ze strany Romů.

3.2 Šetření v romské komunitě

1. „Jste ochotni mít za sousedy majoritní společnost (gadže)?“

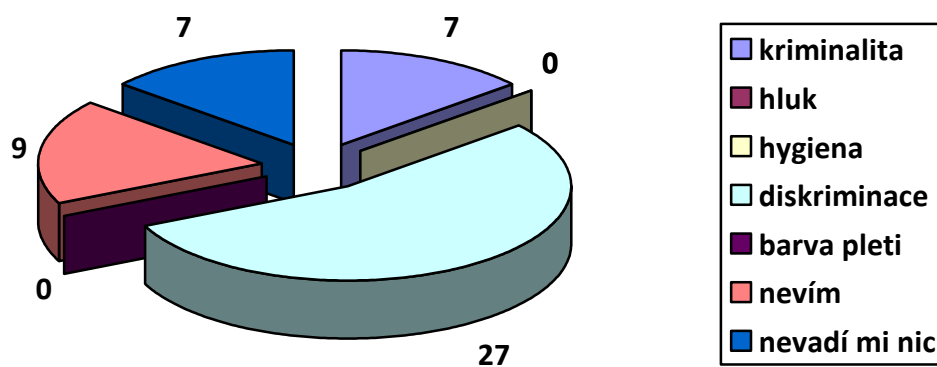
- ano	22
- spíše ano	15
- ne	9
- spíše ne	4

Následující údaje vypovídají o tom, že Romové soužití s majoritou zásadně neodmítají a spíše se přiklání k variantě soužití.

2. „Co vám nejvíce vadí na majoritní společnosti?“

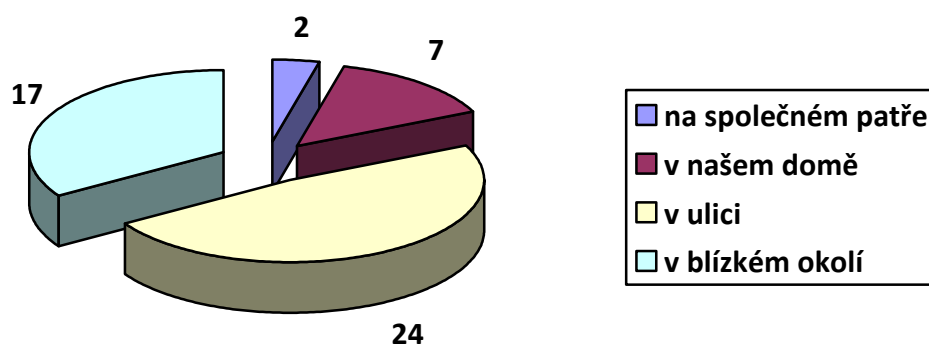
- kriminalita	7
- hluk	0
- hygiena	0
- diskriminace	27
- barva pleti	0
- nevím	9
- nevadí mi nic	7

Romové považují za největší problém v soužití obou skupin, že jsou diskriminováni.

3. „Kde bydlí majoritní sousedé?“

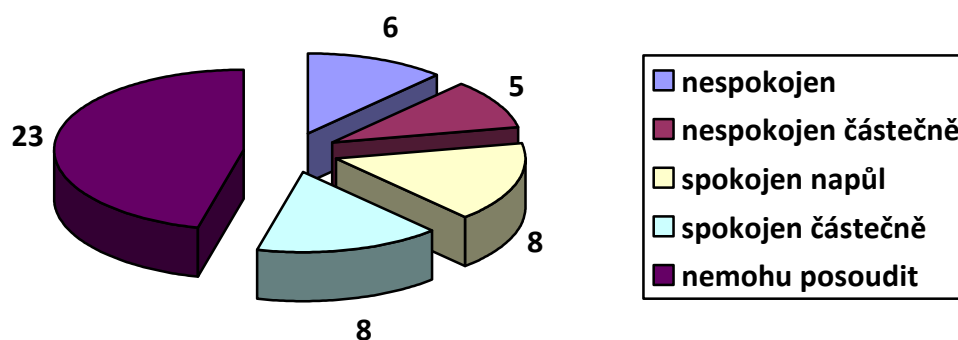
- na společném patře	2
- v našem domě	7
- v ulici	24
- v blízkém okolí	17

V lokalitě, kde byl proveden výzkum, bydlí Romové stále spíše ve svých komunitách a majoritní společnost je zde zastoupena v menšině.

4. „Jak jste spokojen se sousedy v souvislosti s výskytem konfliktů?“

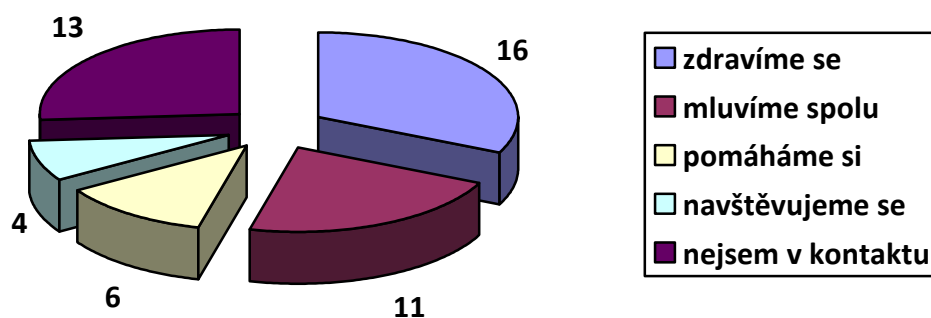
- nespokojen	6
- nespokojen částečně	5
- spokojen	8
- spokojen částečně	8
- nemohu posoudit	23

Romové se nezmiňují o větším výskytu konfliktů, v soužití se svými sousedy jsou do určité míry spokojeni. Nespokojenost vyjádřilo pouze 11 dotázaných. Dá se předpokládat, že se k této otázce téměř polovina respondentů nechtěla vyjádřit, ať již z jakýchkoli důvodů.

5. „Jaký je Váš vztah k majoritní společnosti (gadžům)?“

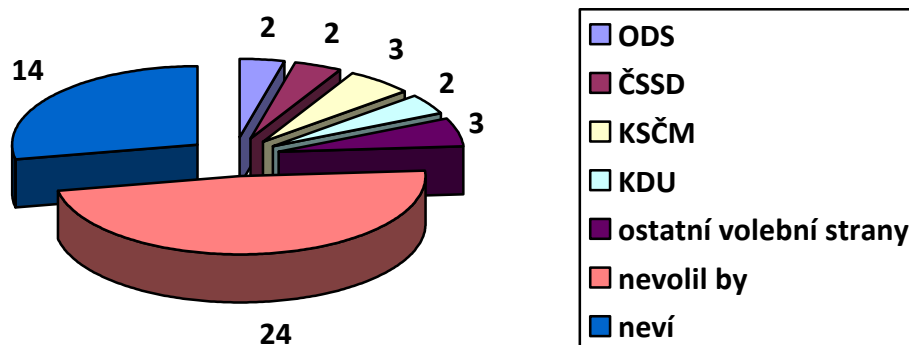
- zdravíme se	16
- mluvíme spolu	11
- pomáháme si	6
- navštěvujeme se	4
- nejsme v kontaktu	13

Romští sousedé projevují větší otevřenost ke kontaktu s majoritními sousedy. 21 dotázaných se přiznalo k užším kontaktům s majoritními sousedy. 13 dotázaných není s majoritní komunitou „údajně v kontaktu“, což se mi jeví jako velké číslo, vezmeme-li v úvahu prostředí dané lokality (těsná blízkost).

6. „Jakou preferujete volební stranu?“

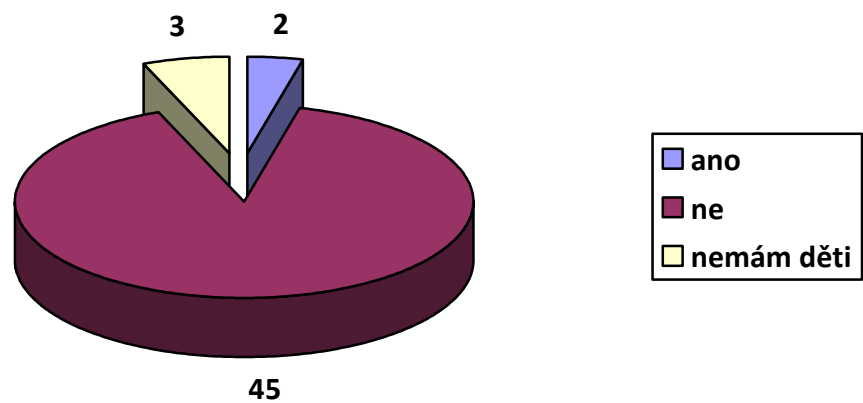
-	ODS	2
-	ČSSD	2
-	KSČM	3
-	KDU	2
-	ostatní volební strany	3
-	nevolil by	24
-	neví	14

Záměr volit je mezi Romy slabý. Pouze 12 dotázaných má představu, jakou by v příštích volbách volili politickou stranu. 24 oslovených by nešlo k volbám vůbec a 14 neví, jakou stranu by volili. Z toho je patrné, že Romové se nepodílejí na vytváření společnosti, do které patří.

7. „Navštěvuje Vaše předškolní dítě mateřskou školku?“

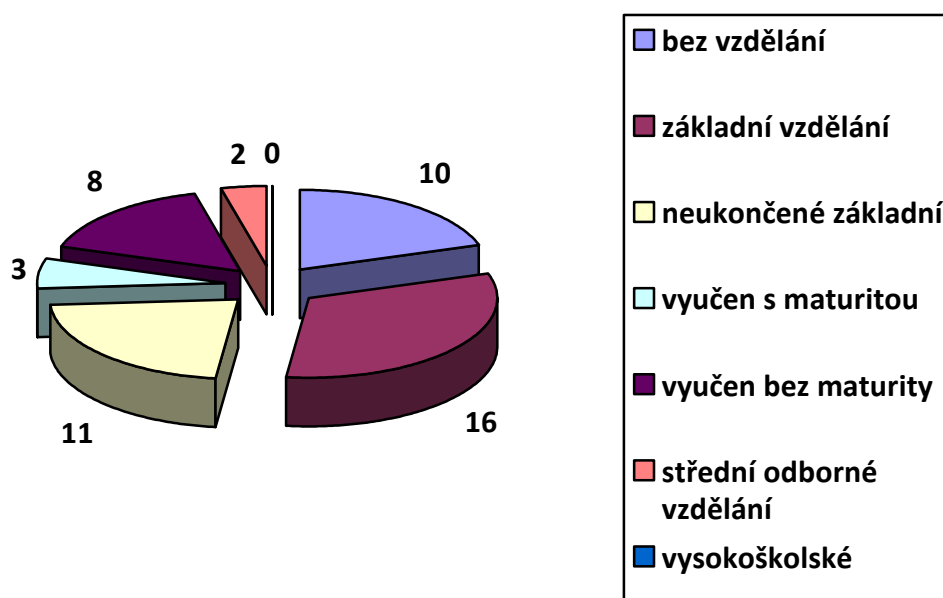
- ano	2
- ne	45
- nemám děti	3

Pouze 2 romské děti předškolního věku navštěvují mateřskou školu. Vzhledem k jinému jazyku, jiným životním hodnotám a jinému životnímu stylu by bylo na místě, aby co nejvíce romských dětí navštěvovalo mateřskou školu a osvojilo si majoritní jazyk, manuální zručnost (malování, kreslení) a hygienické návyky. Potom by i vstup do základní školy byl méně problémový a mnohé děti by nebyly zařazovány do základních škol se vzdělávacím programem zvláštních a pomocných škol.

8. „Jaký máte stupeň dosaženého vzdělání?“

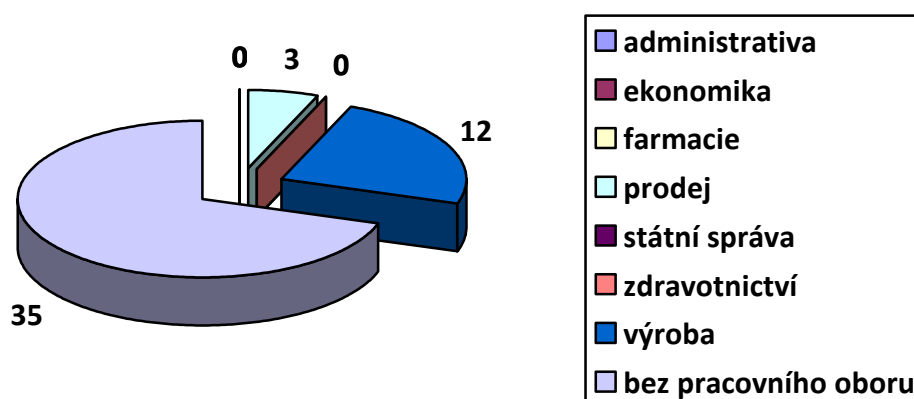
- bez vzdělání	10
- základní vzdělání	16
- neukončené základní	11
- vyučen s maturitou	3
- vyučen bez maturity	8
- střední vzdělání	2
- vysokoškolské	0

Tato čísla mluví sama za sebe a potvrzují fakt, že Romové nepovažují vzdělání za hlavní prioritu svého života. Téměř 27 romských mužů a žen ukončilo svoje vzdělání nejvýše základní školou, z nichž 11 základní školu nedokončilo. Vyučení bez maturity získalo 8 Romů a k maturitě se dopracovali 3 dotázaní, vysokoškolský diplom nezískal žádný z dotázaných, ale 2 získali střední odborné vzdělání.

9. „Jaký je Váš pracovní obor?“

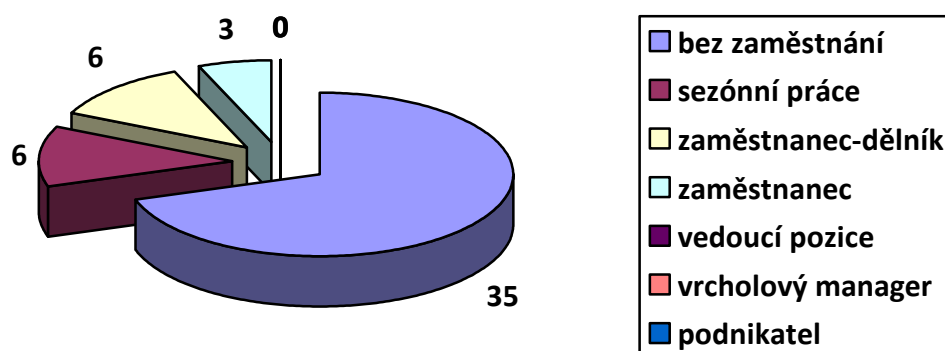
- administrativa	0
- ekonomika, bankovníctví, kultura, umění	0
- farmacie, chemie, potravinářství	0
- prodej, obchod, služby, média, reklama	3
- státní a veřejná správa, technika, telekomunikace	0
- zdravotnictví, vzdělávání, školství, věda, výzkum	0
- výroba a průmysl, strojírenství, stavebnictví	12
- bez pracovního oboru	35

Z výše jmenovaných oborů 35 dotázaných nenašlo žádné své zaměstnání, pouze 12 Romů uvedlo svoji práci ve stavebnictví, z nichž pouze 6 mělo uzavřenou smlouvu se zaměstnavatelem. Ostatní pracovali převážně od jara do léta formou sezónní práce. 3 Romové uvedli jako zaměstnání prodej.

10. „Jakou funkci zastáváte ve svém zaměstnání?“

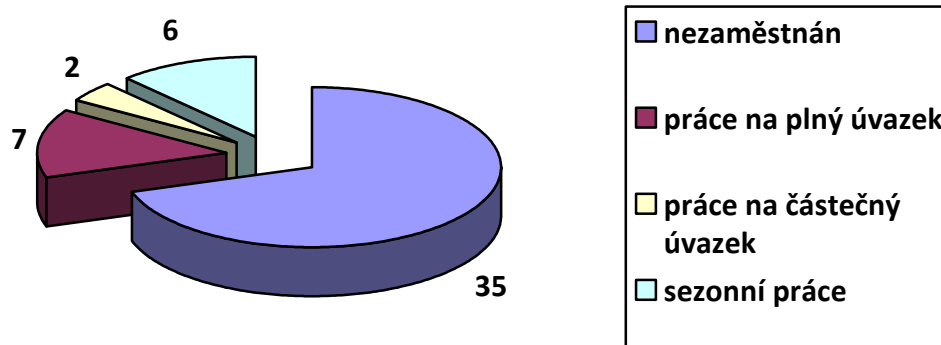
- bez zaměstnání	35
- sezónní práce	6
- zaměstnanec - dělník	6
- zaměstnanec	3
- vedoucí pozice	0
- vrcholový manažer	0
- podnikatel	0

Vyšší vedoucí pozice nezastával žádný z Romů. Pouze 9 dotázaných pracovalo v zaměstnaneckém poměru, z nichž 6 jako dělníci. 6 Romů pracovalo formou sezónní práce a to bez pracovní smlouvy. Ostatních 35 bylo bez zaměstnání.

11. „Jaký je Váš pracovní vztah?“

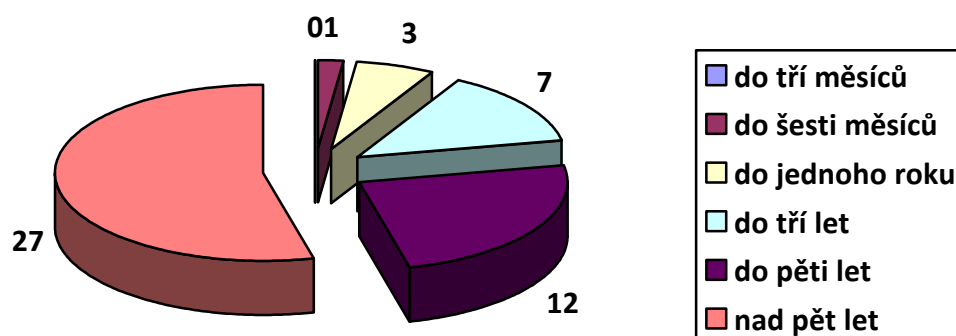
- nezaměstnán	35
- práce na plný úvazek	7
- práce na částečný úvazek	2
- sezónní práce	6

Většina dotazovaných odpověděla, že není v současné době v žádném zaměstnaneckém poměru. Z ostatních 15 pracovali pouze 2 na částečný úvazek, 7 na plný úvazek a zbývající formou sezónní práce. Toto dokládá skutečnost, že sezónní práce může ovlivnit zaměstnanost Romů.

12. „Jaké bylo Vaše nejdéší období bez zaměstnání?“

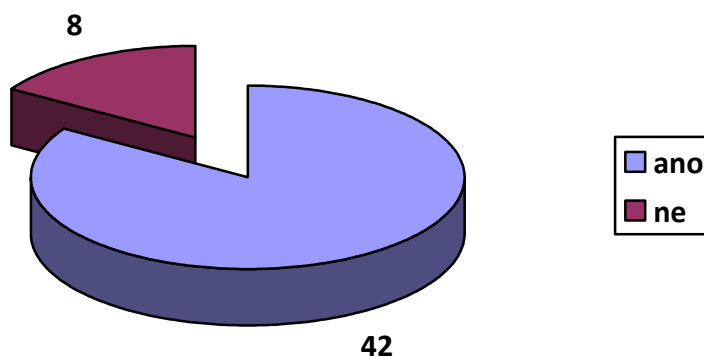
- stále zaměstnán	0
- do tří měsíců	0
- do šesti měsíců	1
- do jednoho roku	3
- do tří let	7
- do pěti let	12
- nad pět let	27

U většiny dotazovaných převažuje dlouhodobá nezaměstnanost, která je způsobena jejich nízkou kvalifikovaností a do jisté míry i neochotou zaměstnávat Romy. Je ovšem otázkou, do jaké míry si tento jev způsobila sama romská komunita. Nelze se zaměstnavateli divit, že odmítá zaměstnat Romy – pokud s nimi má převážně negativní zkušenosti (krádeže, pozdní příchody, aj.).

13. „Jste registrován na úřadu práce?“

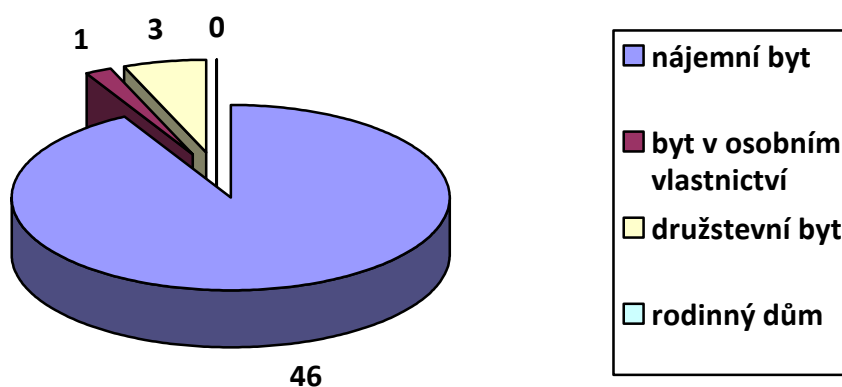
-	ano	42
-	ne	8

Státní sociální podpora představuje u mnoha rodin nejdůležitější a hlavní zdroj příjmů. Většina nezaměstnaných je proto zaregistrována na úřadu práce. Pouze 8 dotázaných uvedlo, že vzhledem k současnému trvalému pracovnímu poměru nejsou registrováni na úřadu práce.

14. „Jaký máte druh bydlení?“

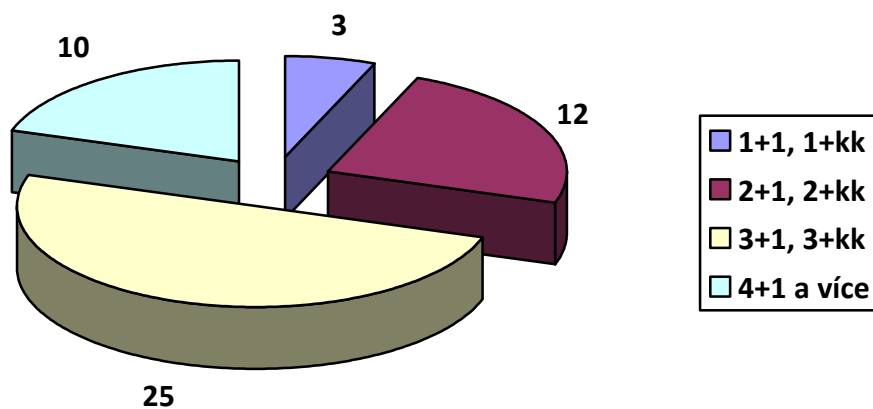
-	nájemní byt	46
-	byt v osobním vlastnictví	1
-	družstevní byt	3
-	rodinný dům	0

Z toho je patrné, že většina Romů se spoléhá na způsoby bydlení, které jim zůstaly z totalitního režimu a svědčí to o jejich nechuti cokoli měnit. Je možné, že zde sehrává důležitou roli i finanční otázka, kdy Romové i v případě, že dokáží vydělat peníze, ty však utratí a nemyslí na budoucnost (žijí ze dne na den).

15. „Jaká je velikost Vaše bytu?“

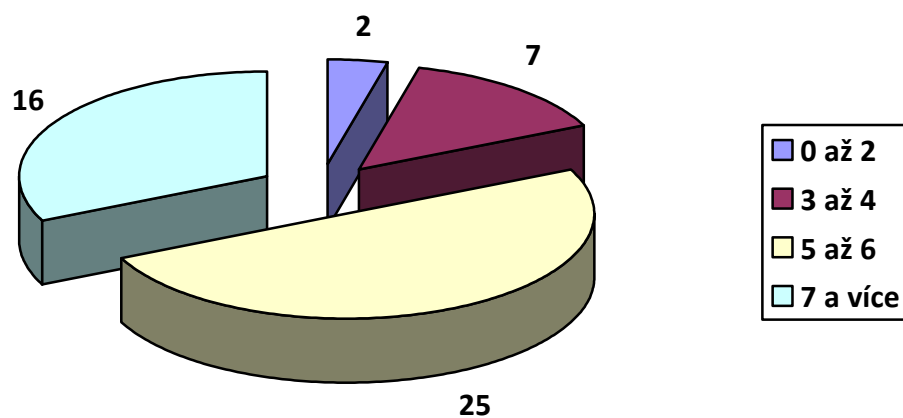
-	1+1, 1+kk	3
-	2+1, 2+kk	12
-	3+1, 3+kk	25
-	4+1 a více	10

Z výše uvedeného vyplývá, že Romové obývají raději větší byty a žije zde několik generací současně. Tento jev nepříznivě ovlivňuje mladou generaci, která je tlačena žít způsobem jako před desetiletími.

16. „Kolik členů s Vámi žije v jedné domácnosti?“

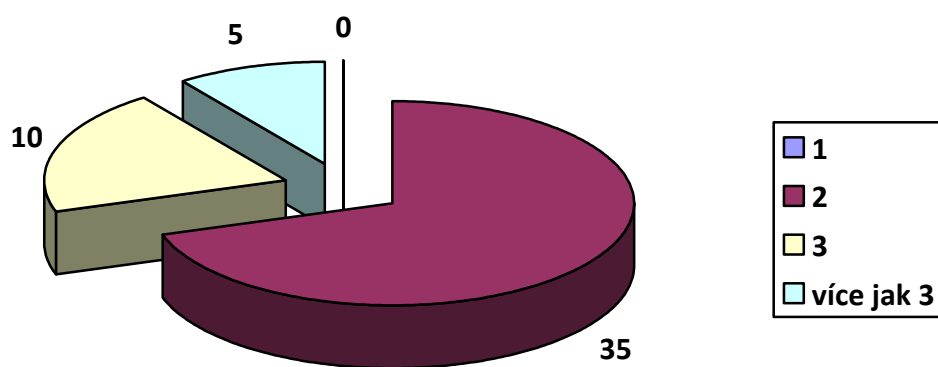
-	0 až 2	2
-	3 až 4	7
-	5 až 6	25
-	7 a více	16

Výše uvedený dotaz opět potvrdil, že Romové žijí v daleko větších komunitách (myslím jednu bytovou jednotku), než majoritní společnost.

17. „Jaký je průměrný počet osob na jednu místnost?“

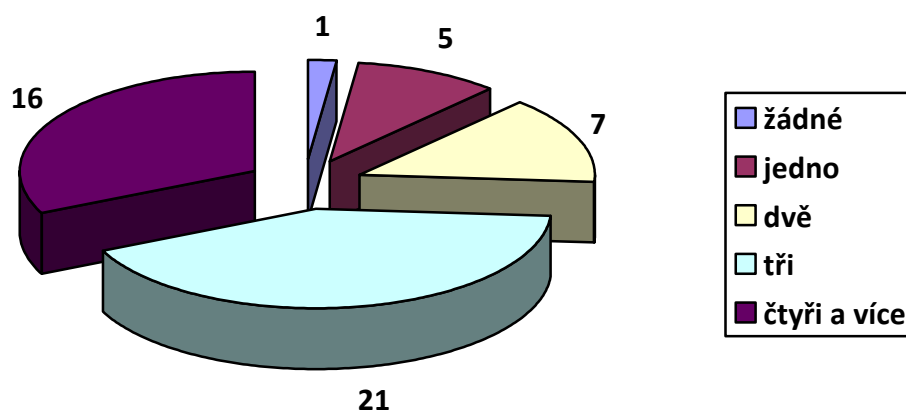
-	1	0
-	2	35
-	3	10
-	více jak 3	5

Další z řady důkazů o společném životě více Romů v jedné domácnosti.

18. „Kolik dětí s Vámi žije ve věku do 15 let?“

- žádné	1
- jedno	5
- dvě	7
- tři	21
- čtyři a více	16

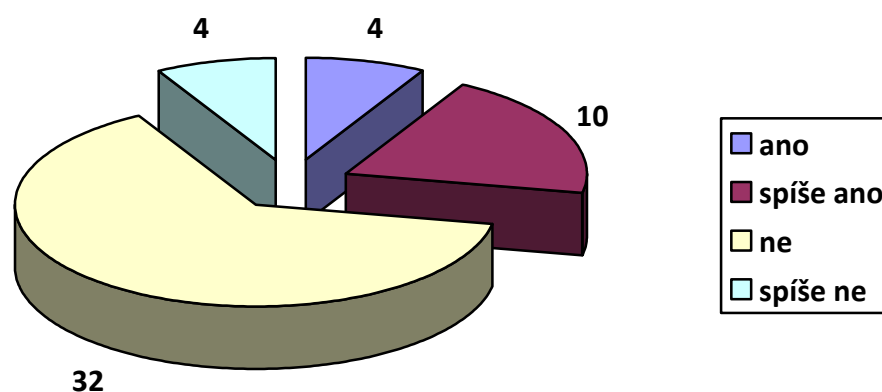

U Romů převažují rodiny s více dětmi a i zde je možné spatřovat jeden z klíčových problémů začleňování Romů do naší společnosti. Je nesporné, že rodiče, kteří mají více dětí, nemohou poskytnout odpovídající péči všem dětem na patřičně vysoké úrovni.

3.3 Šetření v majoritní společnosti

1. „Jste ochotní mít za sousedy Romy?“

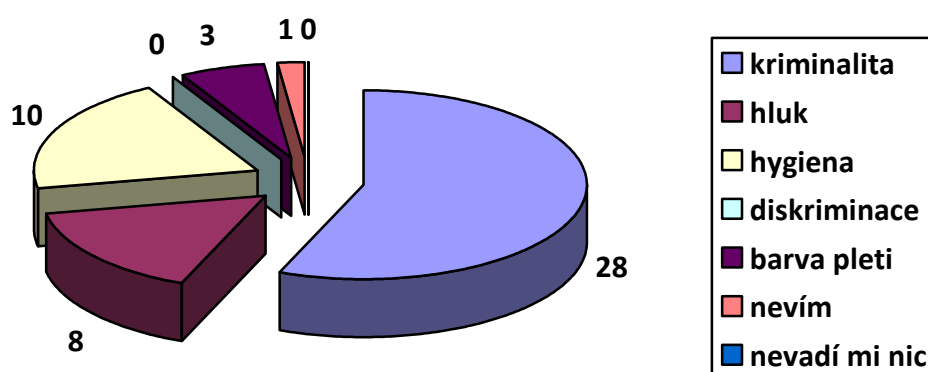
- ano	4
- spíše ano	10
- ne	32
- spíše ne	4

Z těchto údajů je naprosto zřetelná „nechut“ majoritní společnosti sousedit s Romy. Tento trend souvisí s obrazem, který si společnost o Romech vytvářela po celé generace, a je diskutabilní do jaké míry si mohou sami Romové za svůj „obraz“ ve společnosti.

2. „Co vám nejvíce vadí na Romech?“

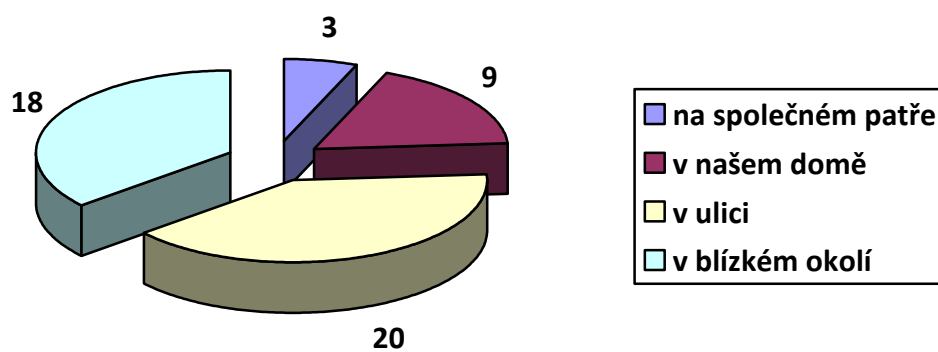
-	kriminalita	28
-	hluk	8
-	hygiena	10
-	diskriminace	0
-	barva pleti	3
-	nevím	1
-	nevadí mi nic	0

Většině z nás vadí u Romů zvýšený výskyt kriminality, dále je to hygiena a také jejich hlučnost není vítána. Osobně si myslím, že pokud by Romové radikálně snížili kriminalitu, dodržovali alespoň základní hygienická pravidla a nerušili (zejména v letních měsících) noční klid, byla by velká většina majoritní společnosti ochotna přijmout Romy mezi sebe.

3. „Kde bydlí Romové?“

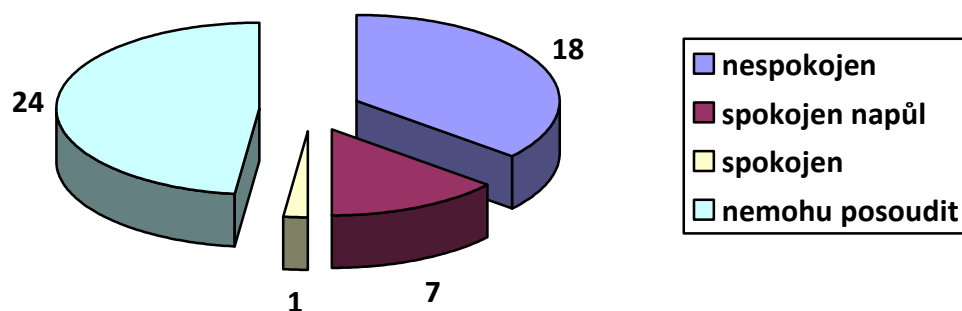
-	na společném patře	3
-	v našem domě	9
-	v ulici	20
-	v blízkém okolí	18

I z těchto údajů vyplývá, že obě komunity jsou do značné míry izolované. A to dle mého názoru nepřispívá k vzájemnému soužití (tolerance, pochopení, apod.).

4. „Jak jste spokojen se sousedy v souvislosti s výskytem konfliktů?“

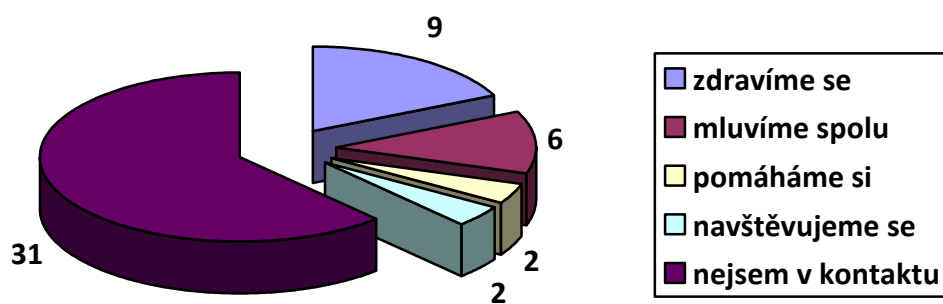
- nespokojen	18
- spokojen napůl	7
- spokojen	1
- nemohu posoudit	24

Dalo by se předpokládat, že budou lidé spokojenější se sousedy, čím méně s nimi mají konfliktů. Mezi majoritní společností převládá malá spokojenost a to i v případě, že se přímo s konflikty nesetkávají. Toto vše podporuje fakt, že majoritní sousedy ovlivňuje odlišný životní styl romských sousedů (hlučnost, nepořádek,...), který je těžko akceptovatelný.

5. Jaký je Váš vztah k Romům?“

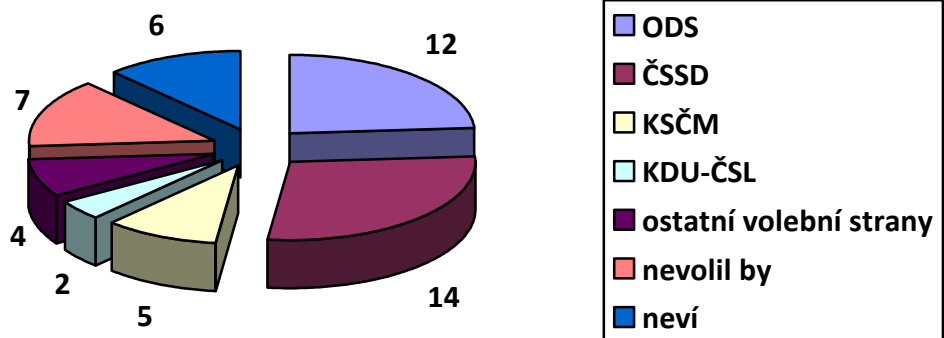
- zdravíme se	9
- mluvíme spolu	6
- pomáháme si	2
- navštěvujeme se	2
- nejsem v kontaktu	31

Majoritní společnost projevuje menší otevřenost k romským sousedům.

6. „Jakou preferujete volební stranu?“

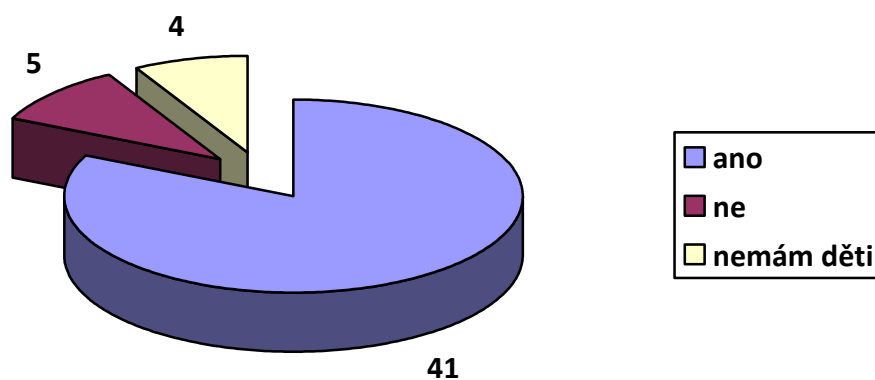
-	ODS	12
-	ČSSD	14
-	KSČM	5
-	KDU-ČSL	2
-	ostatní volební strany	4
-	nevolil by	7
-	neví	6

Většina dotázaných sympatizuje s nějakou volební stranou. Polovina z poloviny dotázaných preferuje stranu ODS a ČSSD. Pouze 7 osob by se voleb neúčastnilo vůbec. Majoritní společnost je na rozdíl od Romů politicky mnohem aktivnější a snaží se (alespoň z větší části) ovlivňovat chod našeho státu.

7. „Navštěvuje nebo navštěvovalo Vaše předškolní dítě mateřskou školku?“

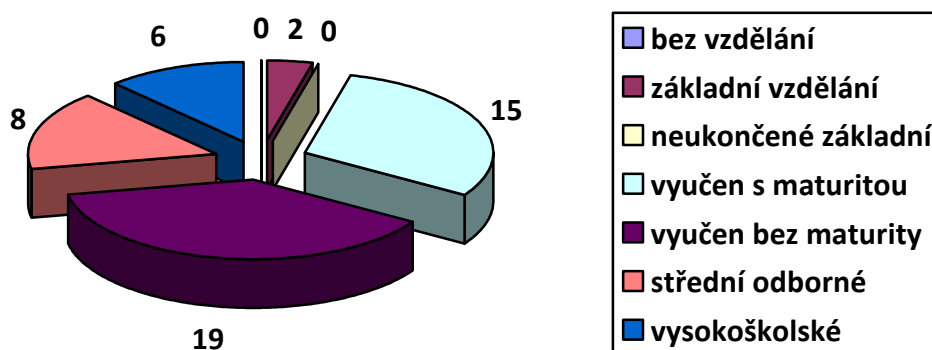
-	ano	41
-	ne	5
-	nemám děti	4

U majoritní společnosti je posílání dětí do školek považováno za samozřejmost. Dítě se zde naučí, jak vycházet s cizími dospělými a ostatními dětmi. Upevní si dovednosti a schopnosti – zejména hrou.

8. „Jaký máte stupeň dosaženého vzdělání“

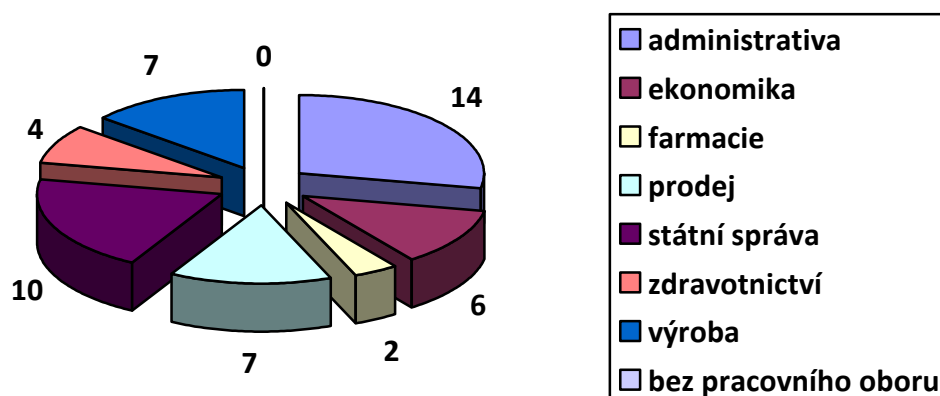
- bez vzdělání	0
- základní vzdělání	2
- neukončené základní	0
- vyučen s maturitou	15
- vyučen bez maturity	19
- střední vzdělání	8
- vysokoškolské	6

Z výzkumu je patrné, že majoritní společnost klade daleko větší důraz na vzdělání, což se v dnešní době odráží na daleko větší konkurenceschopnosti na trhu práce. Tím odpadá větší míra nezaměstnanosti a problémy s ní související.

9. „Jaký je Váš pracovní obor?“

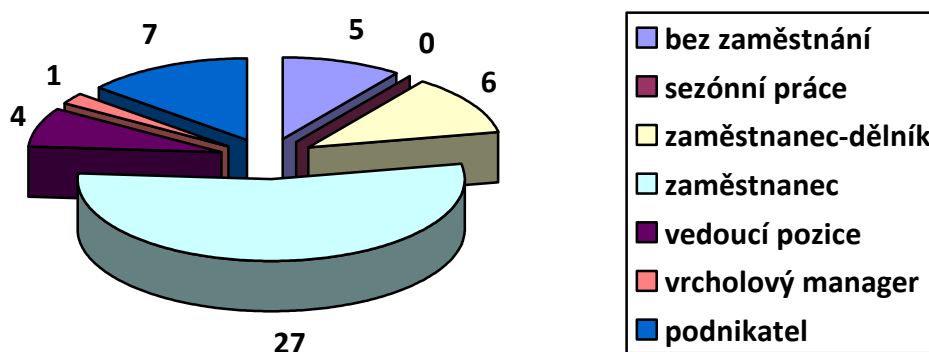
- administrativa	14
- ekonomika, bankovníctví, kultura, umění	6
- farmacie, chemie, potravinářství	2
- prodej, obchod, služby, média, reklama	7
- státní a veřejná správa, technika, telekomunikace	10
- zdravotnictví, vzdělávání, školství, věda, výzkum	4
- výroba a průmysl, strojírenství, stavebnictví	7
- bez pracovního oboru	0

Výsledky šetření ukazují, na rozdíl od romské komunity, že majoritní společnost pracuje ve všech ekonomických sférách, což je nesporná výhoda při uplatnění na trhu práce a to do značné míry ovlivňuje míru nezaměstnanosti.

10. „Jakou funkci zastáváte ve svém zaměstnání?“

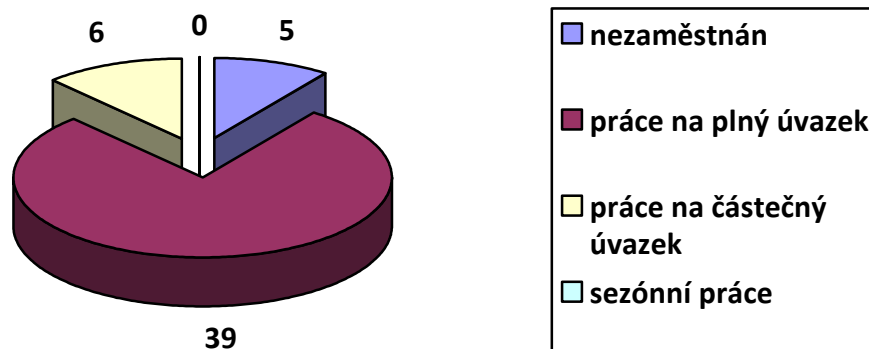
- bez zaměstnání	5
- sezónní práce	0
- zaměstnanec-dělník	6
- zaměstnanec	27
- vedoucí pozice	4
- vrcholový manažer	1
- podnikatel	7

Nízké procento nezaměstnaných do značné míry ovlivňuje vznik sociálně-patologických jevů a tím vytváří příznivé prostředí pro další vývoj společnosti.

11. „Jaký je Váš pracovní vztah?“

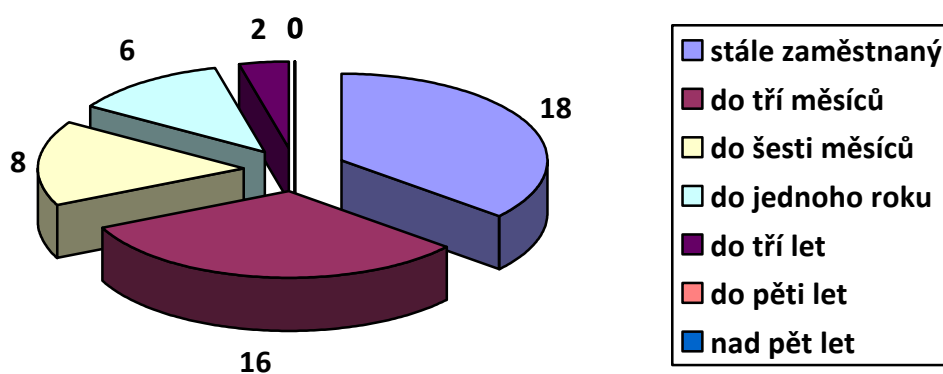
- nezaměstnán	5
- práce na plný úvazek	39
- práce na částečný úvazek	6
- sezónní práce	0

U majoritní společnosti naprosto převažuje práce na plný úvazek, zřejmě důsledek minulých desetiletí.

12. „Jaké bylo Vaše nejdější období bez zaměstnání?“

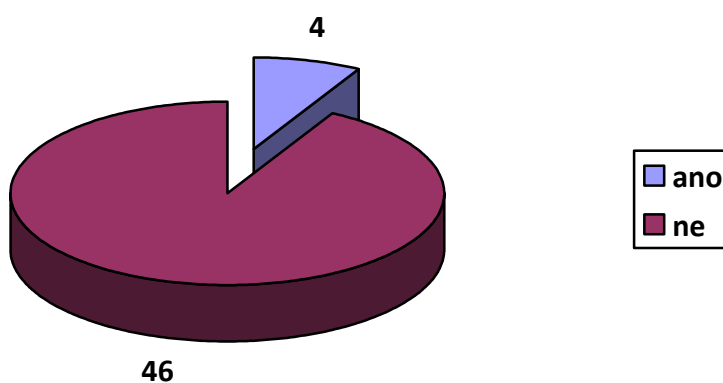
- stále zaměstnaný	18
- do tří měsíců	16
- do šesti měsíců	8
- do jednoho roku	6
- do tří let	2
- do pěti let	0
- nad pět let	0

U majoritní společnosti převažuje krátkodobá nezaměstnanost. Nejvíce převažuje nezaměstnanost do 3 měsíců. Lidé se snaží najít uplatnění ve svém oboru, a pokud stále nemohou najít adekvátní zaměstnání, poohlíží se i v jiných oborech. Nezanedbatelný počet respondentů uvedl, že nebyl nikdy bez zaměstnání.

13. „Jste registrován na úřadu práce?“

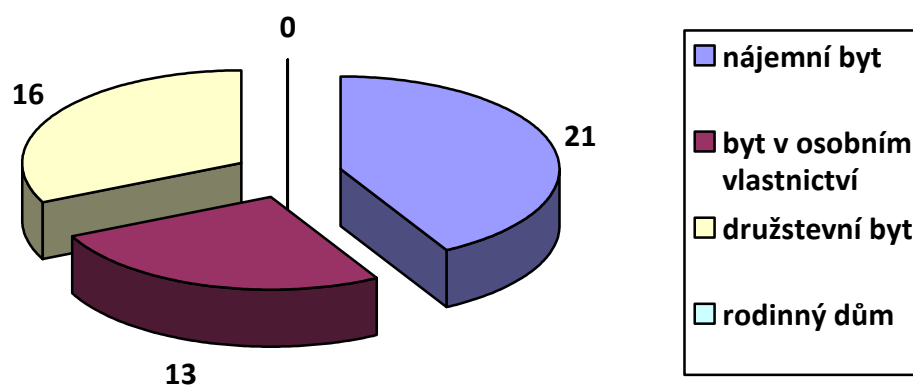
-	ano	4
-	ne	46

Výsledky tohoto šetření mě samotného překvapily vysokou mírou zaměstnanosti, ale jak vyplývá z celonárodní situace, a to zejména v poslední době při celosvětové ekonomické krizi, je situace v mnoha regionech daleko nepříznivější než ukázalo moje šetření. Ale i tak je zřejmé, že procentuální poměr vypovídá jasně v neprospěch romské komunity.

14. „Jaký máte druh bydlení?“

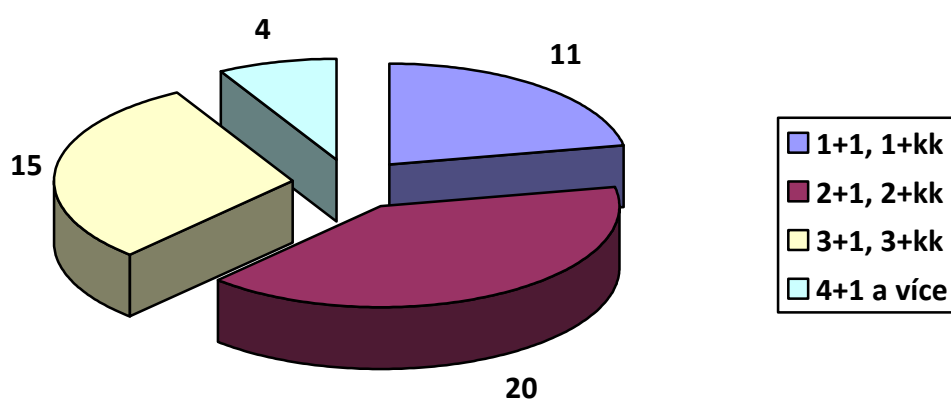
-	nájemní byt	21
-	byt v osobním vlastnictví	13
-	družstevní byt	16
-	rodinný dům	0

V oblasti bydlení je situace majoritní společnosti zcela odlišná od romské komunity. Vzhledem k narůstajícím cenám nájemného volí více jak 50% majoritní společnosti vlastní bydlení a tento trend bude zřejmě pokračovat.

15. „Jaká je velikost Vaše bytu?“

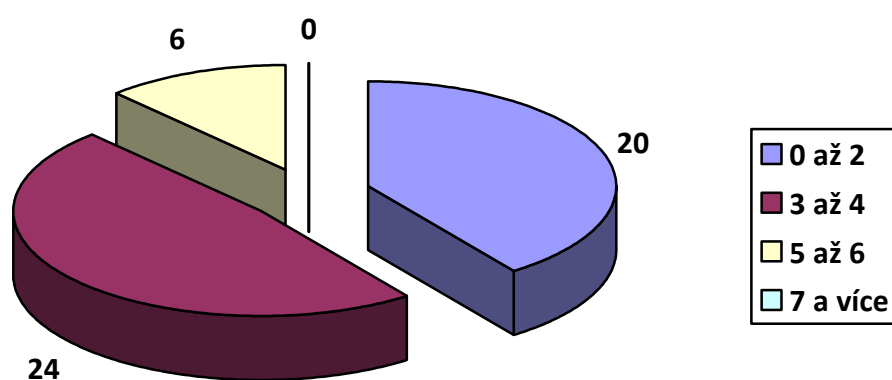
-	1+1, 1+kk	11
-	2+1, 2+kk	20
-	3+1, 3+kk	15
-	4+1 a více	4

Majoritní společnost (alespoň v dané lokalitě) preferuje byty o velikosti 2+1 a 3+1. Je zřejmé, že na rozdíl od Romů nežije více generací pohromadě, ale téměř výlučně rodiče s dětmi a prarodiče bydlí odděleně.

16. „Kolik členů s Vámi žije v jedné domácnosti?“

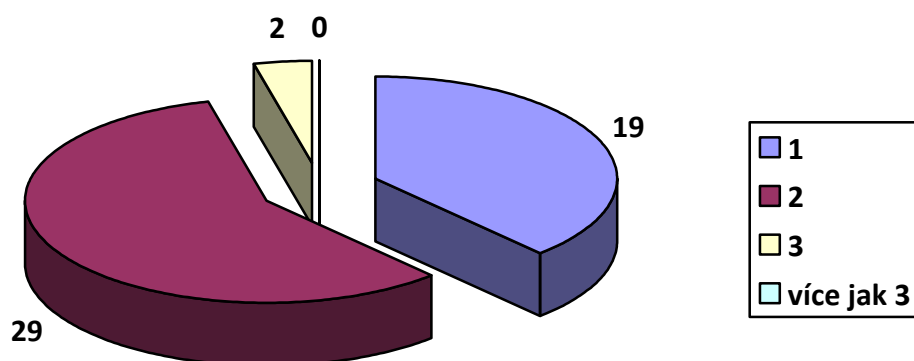
-	0 až 2	20
-	3 až 4	24
-	5 až 6	6
-	7 a více	0

Majoritní společnost klade důraz na pohodlnost bydlení. V jednom bytě bydlí zpravidla jedna generace. Pokud společně bydlí i rodiče, považujeme tuto situaci za dočasnou do té doby, než si mladí manželé najdou samostatné bydlení.

17. „Jaký je průměrný počet osob na jednu místnost?“

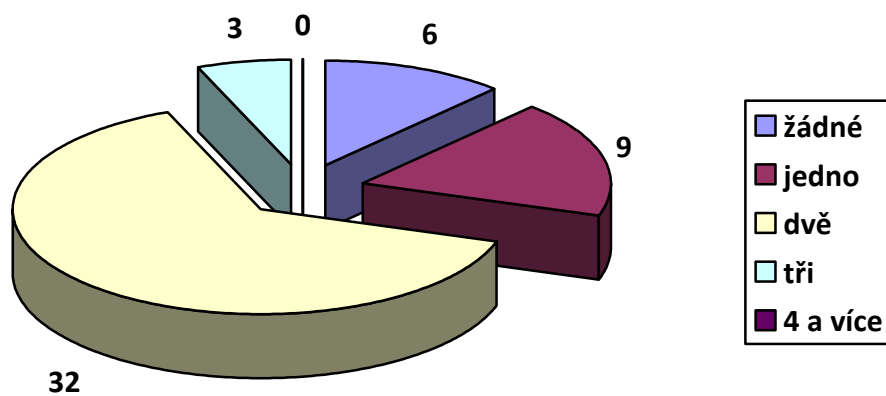
-	1	19
-	2	29
-	3	2
-	více jak 3	0

Majoritní společnost nežije společně do takové míry jako Romové. Žijí převážně odděleně a navštěvují se.

18. „Kolik dětí s Vámi žije ve věku do 15 let?“

- žádné	6
- jedno	9
- dvě	32
- tři	3
- čtyři a více	0

U majoritní společnosti převládají rodiny s 1 a 2 dětmi. 3 rodiny vychovávají 3 děti. Rodiny s 1 dítětem jsou mladí manželé, kteří plánují ještě dalšího potomka nebo lidé s nižšími příjmy, kteří nechtějí další děti z ekonomických důvodů (někdy i z profesních).

3.4 Analýza šetření - vyvození možných řešení začlenění romské komunity do společnosti v České republice

Z analýzy vyplývá, že vztahy mezi majoritou a Romy nejsou zrovna příznivé a sociální situace Romů je v mnoha ohledech velice tíživá.

Na počátku dotazníkového průzkumu jsem si stanovil devět dílčích hypotéz, které jsem se pokusil formou dotazníku verifikovat či vyvrátit.

Hypotéza:

- a) se do značné míry potvrdila, zejména majoritní společnost odmítá společné soužití v blízkosti Romů. Jako důvod je nejčastěji uváděna kriminalita, hygiena a hlučnost. Naproti tomu Romové se zmiňují o značné diskriminaci ze strany majority,
- b) tato hypotéza se nepotvrdila, protože většina Romů se neúčastní voleb a až na výjimky jsou pasivní. Jejich politika není sjednocena, a tak nemohou dostatečně prosazovat svoje zájmy, ať již v parlamentu či v samosprávných celcích. Je možné v tomto spatřovat příčinu jejich nízkého vzdělání – což bylo v dotazníku taktéž potvrzeno,
- c) tato hypotéza se naprosto potvrdila, protože většina Romů své děti do mateřských škol neumísťuje. Osobně zde vidím klíčový problém začleňování romské komunity do společnosti v ČR. Pokud dítě nezíská již v předškolním věku dostatečné návyky (hygiena, jazyk a jisté sociální cítění), nemůže se dostatečně začlenit do kolektivu v základní škole a tím vzniká problém s nedostatečnou vzdělaností, která vyústí v problematičtém hledání zaměstnání. Jedinec bez zaměstnání postrádá nejen finanční prostředky, ale chybí mu kontakt s okolím (majoritní společnost) a on se stává závislý na sociálních dávkách,
- d) i tato hypotéza se potvrdila a jak jsem již psal v odstavci c), je zde přímá vazba na zaměstnanost, ekonomiku, sociální vazby, kriminalitu a jiné,

- e) průzkum prokázal, že Romové jsou ve velké míře nezaměstnaní, což do značné míry negativně ovlivňuje jejich život,
- f) ani tato hypotéza se nepodařila vyvrátit a dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že Romové preferují daleko početnější domácnosti než majorita,
- g) h) i) zbývající 3 hypotézy byly také potvrzeny a je zcela zřejmé, že výsledky jsou naprosto opačné než u romské komunity. U majoritní společnosti je dosahováno mnohem vyššího vzdělání a tím pádem i nižší nezaměstnaností. Taktéž se potvrdilo, že žije v jedné domácnosti méně rodinných příslušníků.

Vzhledem k tomu, že jsem mezi Romy vyrůstal (ZŠ Křenová) a často se s nimi setkávám v zaměstnání (pracuji jako policista), nepřekvapují mě výsledky šetření, i když jsem doufal, že budu „mile“ překvapen. Situace je několik desetiletí závažná a poslední doba ukazuje, že problémy se spíše prohlubují, než aby se řešily.

Pavel Navrátil definuje čtyři integrační strategie. První formou je integrace, při které si příslušníci menšin kladou důraz na kontakt s většinou a zachovávají si při tom svoji původní kulturu. V asimilační strategii menšinová společnost přijme chování většinové společnosti a svoji původní kulturu zapomene. Marginalizace se projevuje nezájmem, jak k vlastní, tak k většinové kultuře. Mezi zvláštní strategii můžeme zařadit separaci, kdy se menšina izoluje od většiny a kontakt s ní považuje za problematický a nežádoucí. Menšinová skupina v ní odvozuje svoji identitu od svoji původní kultury.⁵⁰

V prvé řadě by mělo dojít k omezení diskriminačního jednání vůči Romům a k ochraně jejich menšinových práv. Vše by bylo pravděpodobně ulehčeno, pokud by měli Romové své zastoupení v samosprávě popřípadě i státní správě. Otázkou zůstává, do jaké míry by byli Romové ochotni, ale hlavně schopni se podílet na ovlivňování vývoje vlastní menšiny, protože se nikdy politicky neorganizovali. Výjimkou jsou osmašedesátá léta, kdy pražské jaro dalo možnost vzniknout Svazu-Cikánů-Romů, který usiloval o uznání Romů za národnost a jejich politické zastoupení. Jejich činnost byla

⁵⁰ Navrátil Pavel: Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha: Portál, 2003. str.37

však záhy utlumena a až do roku 1989 nemohli realizovat politickou činnost. Tím ztratili možnost naučit se politicky hájit zájmy své menšiny.

Romové však ani v současné době neprojevují velký zájem na řešení svých problémů politickou cestou, jak je patrné z předchozího průzkumu. Téměř polovina dotázaných by se voleb neúčastnila vůbec a necelá třetina neví, jakou stranu by volila.

Rozvíjením romské kultury, tradice i jazyka na školách i v mimoškolní činnosti by měla být majoritní společnost seznamována s životem menšiny Romů i s jejich žebříčkem životních hodnot. Tím by mohla být narušena bariéra mezi oběma skupinami. České děti se učí ve škole o minulosti svého národa a o významných osobnostech. Dostávají se tyto znalosti i romským dětem? Kolik romských obrázků nalezneme v učebnicích pro základní školy? Troufám si říci, že pokud vůbec nějaký, tak jeden. Romská historie není začleněna do výuky dějin na školách. Tyto bariéry vznikají již od počátku ze vzájemného nepochopení a z neznalosti. Romské matky pak musí vysvětlovat svým dětem, proč s nimi nechtějí děti gádžů sedět v jedné lavici.

Dle dotazníku na otázku „Jaký je váš postoj k Romům?“, který byl předložen studentům středních škol v Ústí nad Labem roku 1995 vyplývá, že nadpoloviční většina se staví k Romům negativně a až do té míry, že mluví dokonce o vyhubení Romů. Třetina zastává stanovisko, že jsou „dobří“ i „špatní“ Romové a pouze 5% dotázaných má k Romům pozitivní vztah.⁵¹ Domnívám se, že pokud se nezmění postoj k Romům již od raného věku, budou Romové mezi nás přijímáni těžko.

Z klíčového hlediska je pravděpodobně nejvýznamnější vzdělání, které je základním předpokladem pro získání zaměstnání na dnešním složitém trhu práce. Zaměstnání má pro Romy nepochybně velký význam, ale je pro ně také největším problémem. Lepší uplatnění na trhu práce by nepochybně posílilo sociálně-ekonomické postavení Romů. K tomuto by i přispělo omezení závislosti na sociálních dávkách, pokud by došlo k finančnímu zvýhodnění pracujících s velmi nízkými příjmy oproti nepracujícím.

Za druhé by bylo zapotřebí zlepšit podmínky bydlení Romů. Výstavba holobytů, která probíhá na základě nařízení měst pro neplatiče nájemného tyto

⁵¹ Bajgerová Eva. Postoje adolescentů k Romům, s. 36. In Balvín Jaroslav. Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělání Romů. Ústí nad Labem, 1996.

podmínky Romům neulehčuje a jejich sociální vylučování ještě více podporuje. Touto činností vznikají na okrajích měst, případně ve starších městských zástavbách tzv. ghetta, kde Romové žijí svým způsobem života, nedbají na hygienu a pořádek. Zařazením romských bytů mezi majoritní společnost by měl být tento proces zpomalen. Problémem však zůstává, do jaké míry je česká společnost ochotna přijmout Romy za své sousedy a do jaké míry jsou sami Romové ochotni přizpůsobit své chování a zvyky majoritní společnosti (hlučnost, hygiena, aj.).

Z předchozího průzkumu vyplývá, že Romové projevují větší otevřenost ke kontaktům, projevují větší míru komunikace s příslušníky většiny. Tato otevřenost však může být i důsledkem menšího početního zastoupení v majoritní společnosti, čímž je obtížnější se kontakt s majoritou vyhnout. Majorita potom uvádí nižší frekvenci kontaktů, protože v důsledku většinového zastoupení, se do kontaktu s Romy ani nemusí dostat, pokud je vyloženě nevyhledává. Z výzkumu vyplývá, že nadpoloviční většina by Romy za sousedy nepřijala. Hluk, nepořádek a kriminalita však pravděpodobně zůstane nadále hlavním argumentem pro odmítání společného bydlení s Romy.

Nadále by měli být i do budoucna podporováni romští pedagogičtí pracovníci, sociální pracovníci, lépe by měla být propracována metodika práce s menšinami. Nadaným Romům by mělo být umožněno vzdělání na středních a vysokých školách, tito Romové by se stali příkladem pro ostatní a ukázali jim cestu, že i Rom může být vzdělaný, ekonomicky zajištěný a plně integrovaný v naší společnosti. Zejména v prestižních profesích, jako jsou lékaři, právníci, vysokoškolští profesori, apod.

Problém vidím i v tom, že sociální dávky nejsou přizpůsobeny Romům, aby je motivovaly ke zlepšení své životní situace, protože výše sociálních dávek jsou téměř shodné s minimální mzdou nekvalifikovaného pracovníka, bylo by dobré tyto dávky navyšovat či naopak snižovat v návaznosti na pozitivní sociální chování. Tím myslím zařazování romských dětí do mateřských škol, pravidelnou docházku do základních škol, případně snahu o další vzdělávání a rozvoj v jednotlivých romských rodinách.

ZÁVĚR

Již od příchodu Romů do Evropy na sebe tato menšina upoutávala pozornost svým odlišným vzhledem a chováním.

Poválečné období ukázalo, že asimilovat Romy mezi ostatní obyvatele bylo nesprávné, ale hlavně nerealizovatelné. Nejednalo se pouze o kulturní zaostalost, ale o problém vzájemného soužití obou skupin. K nejtvrdějším nebo dokonce přímo k diskriminačním krokům můžeme zařadit násilné usazení všech olšských Romů roku 1959. Úspěchů bylo dosaženo alespoň ve zvýšení sociálně-ekonomického postavení velké části Romů.

Do pohraničí a průmyslových oblastí přicházeli lidé v mladším produktivním věku, mladí muži, kusé rodiny nebo mladí manželé, za prací nebo za novým domovem. Většina z nich považovala česká města za svůj nový domov, kde žili rozptýleni mezi ostatním obyvatelstvem. V tomto období začínají u Romů probíhat stále více hlubší změny v hodnotové orientaci, způsobu života a kultuře. Na první místo v hodnotovém žebříčku kladou mladší Romové konzumní statky, majetek a peníze a mnozí opouští své tradiční pozitivní hodnoty (struktura velké rodiny, oblast víry, zvyků, obřadů, ...).

Většina Romů žila na Slovensku donedávna na vesnicích, v českých zemích se soustřeďovali převážně ve městech. Svě životní prostředí ještě dlouho nepovažovali za svůj domov. Teprve po změně vztahu k tomuto prostředí, které začali považovat za svůj domov se změnil i jejich vztah k okolnímu obyvatelstvu. Doma se začne člověk cítit tam, kde mu vyrůstají děti, kde má hroby svých známých nebo příbuzných. Generace prvních migrantů zůstávala nejvíce v dodržování tradičního způsobu života, každý následující generace je více odlišná a lépe přizpůsobivá novému prostředí. Ale bylo nerozumem chtít od Romů změnit myšlení ze dne na den, jejich způsob života je projevem staletého vývoje.

Nejúčinnější metodou, která zmírňuje sociální vylučování je činnost terénních sociálních pracovníků. Terénní práce může nepříznivý trend propadu rodin do

strukturální chudoby sledovat, přinášet o něm informace a zmírňovat následky. Díky těmto aktivitám dochází ke snižování míry nezaměstnanosti, ke zlepšování kvality bydlení, k lepší komunikaci s úřady, k lepším hygienickým návykům a snižuje se záškoláctví.

Největší příčinu sociálního vyloučení spatřuji v nedostatečném vzdělání, od kterého se odvíjí kvalita všech ostatních složek života. Důvodem, proč romské děti nedokáží udržet krok s českými dětmi v základních školách, je jejich nedostatečná připravenost pro vstup do první třídy. Jedním z řešení by bylo zřízení nultých ročníků, kde by se děti učily jazyk (nepředstavitelný problém činí dětem význam některých slov (méně, větší, apod.), manuální dovednosti, dodržovat základní hygienu, protože tyto dovednosti se učí v mateřských školách, které romské děti nenavštěvují. K zlepšení problému by přispělo i zřízení smíšených škol a začlenění romských dějin do osnov základních škol.

Velký význam také kladu na otázku společného bydlení s majoritní společností. Pokud budou Romové nadále setrvávat spolu, nebudou projevovat snahu o zmírnění svých zvyklostí. Když např. projíždím Zastávkou u Brna, kde jsou postaveny bytové domy pro Romy, jeden z nich má vždy otevřeny vchodové dveře.

RESUME

Cílem této práce je zjistit jaké je vzájemné soužití mezi romskou komunitou a majoritní společností a co je příčinou sociálního vyloučení Romů. S tím souvisí i otázka do jaké míry je naše společnost ochotna přijmout tyto občany mezi sebe a nechat je podílet se na rozhodování o budoucnosti naší společnosti.

Diplomovou práci jsem rozdělil do tří kapitol.

V první kapitole jsem se zaměřil na původ Romů a jejich úlohu z historického hlediska na území Československa. Také zde zaznívá otázka včleňování Romů mezi ostatní obyvatele.

Druhá kapitola je věnována činnosti terénní sociální práce, aktivitám a používaným metodám terénních pracovníků, příčinám sociálního vyloučení. Snažím se zde popsat příčiny sociálního vyloučení.

Třetí kapitola je věnována vlastnímu dotazníkovému průzkumu a jeho následnému vyhodnocení. Vycházel jsem z jedné hlavní hypotézy a z devíti hypotéz dílčích, které jsem následně porovnal a vyhodnotil. Dotazník mi vyplnilo všech 50 z oslovených.

Tato diplomová práce si v žádném případě nekladla za svůj cíl postihnout veškeré problémy týkající se Romů a majoritní společnosti a všechny problémy s tímto spojené.

ANOTACE

Bc. Veselý Libor

Meze a možnosti začlenění romské komunity do společnosti v ČR –
Diplomová práce. Brno: Institut mezioborových studií, 2009

Limits and possibilities of Romany community integration to the society in the
Czech Republic. Dissertation Thesis.

Tato práce se zabývá problematikou postavení Romů v české společnosti. Kladu si za cíl zachytit postavení Romů z historického hlediska od jejich příchodu do českých zemí, podchytit jejich oblasti sociálního vyloučení a vyvození možného začlenění do české společnosti v souvislosti s používanými metodami sociálních pracovníků.

Klíčová slova: Rom, nezaměstnanost, sociální exkluze, sociální inkluze, chudoba, historie, vzdělání, menšina.

This work deals with problems of Romany status in the Czech society. My target is to catch Romany status from the historical point of view since their coming to the Czech countries, register their area of social exclusion and conclusion of possible integration to the Czech society as regards used methods of social workers

Key expressions: Romany, unemployment, social exclusion, social inclusion, poverty, history, education, minority.

LITERATURA A PRAMENY:

1. BALVÍN, J. a kol. *Romové a historie*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996. 160s. ISBN 80-902149-8-3.
2. BALVÍN, J. a kol. *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996. 67s. ISBN 80-902149-1-6.
3. BENEŠ, J. *Cikáni v Československu. Antropologická studie dospělých mužů*. 1.vyd. Brno: Univerzita Jana Evangelista Purkyně, 1975. 86s.
4. DANIEL, B. *Dějiny Romů*. 1.vyd. Olomouc: Palackého univerzita, 1994. 199s. ISBN 80-7067-395-8.
5. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom. Cesty Romů 1945-1990*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. 273s. ISBN 80-244-0524-5.
6. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Můžeme se domluvit*. 3.vyd. Olomouc: Palackého univerzita, 1998. 129s. ISBN 80-7067-905-0.
7. NAVRÁTIL, P. *Sociální práce 2/2002*, Brno, 126s.
8. NAVRÁTIL, P. *Sociální práce 4/2003*, Brno, 219s.
9. NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 223s. ISBN 80-7178-741-8.
10. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5.vyd. Olomouc: Palackého univerzita, 2002. 129s. ISBN 80-244-0497-4.
11. NEČAS, C. *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti I*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1991. 97s. ISBN 80-210-0326-X
12. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: Institut mezioborových studií, 2008. 47s.
13. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*. 2.vyd. Praha: Portál, 2000. 149s.

14. SIROVÁTKA, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 355s. ISBN 80-210-2791-6.
15. ŠIMÍKOVÁ, I., VAŠEČKA, I. a kol.. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 1.vyd. Brno: Barrister a Principal, 2004. 211 s. ISBN 80-7364-009-0.

Použité elektronické dokumenty:

16. Internetová stránka Centra výzkumu veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd, www.cvvm.cas.cz
17. Internetová stránka Českého statistického úřadu, www.czso.cz
18. Internetová stránka vlády republiky, www.vlada.cz
19. Internetové stránky romského střediska, www.drom.cz
20. Internetová stránka města Bruntálu, www.mubruntal.cz

DOTAZNÍK PRO ROMSKOU POPULACI:

Věk:.....

Pohlaví:.....

1. „Jste ochotní mít za sousedy majoritní společnost (gadže)?“

- ano
- spíše ano
- ne
- spíše ne

2. „Co vám nejvíce vadí na majoritní společnosti?“

- kriminalita
- hluk
- hygiena
- diskriminace
- barva pleti
- nevím
- nevadí mi nic

3. „Kde bydlí majoritní sousedé?“

- na společném patře
- v našem domě
- v ulici
- v blízkém okolí

4. „Jak jste spokojen se sousedy v souvislosti s výskytem konfliktů?“

- nespokojen
- nespokojen částečně
- spokojen
- spokojen částečně
- nemohu posoudit

5. „Jaký je Váš vztah k majoritní společnosti (gadžům) ?“

- zdravíme se
- mluvíme spolu
- pomáháme si
- navštěvujeme se
- nejsme v kontaktu

6. „Jakou preferujete volební stranu?“

- ODS
- ČSSD
- KSČM
- KDU
- ostatní volební strany
- nevolil by
- neví

7. „Navštěvuje nebo navštěvovalo Vaše dítě mateřskou školku?“

- ano
- ne
- nemám děti

8. „Jaký máte stupeň dosaženého vzdělání?“

- bez vzdělání
- základní vzdělání
- neukončené základní
- vyučen s maturitou
- vyučen bez maturity
- střední vzdělání
- vysokoškolské

9. „Jaký je Váš pracovní obor?“

- administrativa
- ekonomika, bankovníctví, kultura, umění
- farmacie, chemie, potravinářství
- prodej, obchod, služby, média, reklama
- státní a veřejná správa, technika, telekomunikace
- zdravotnictví, vzdělávání, školství, věda, výzkum
- výroba a průmysl, strojírenství, stavebnictví
- bez pracovního oboru

10. „Jakou funkci zastáváte ve svém zaměstnání?“

- bez zaměstnání
- sezónní práce
- zaměstnanec-dělník
- zaměstnanec
- vedoucí pozice
- vrcholový manažer
- podnikatel

11. „Jaký je Váš pracovní vztah?“

- nezaměstnán
- práce na plný úvazek
- práce na částečný úvazek
- sezónní práce

12. „Jaké bylo Vaše nejdéší období bez zaměstnání?“

- stále zaměstnán
- do tří měsíců
- do šesti měsíců
- do jednoho roku
- do tří let
- do pěti let
- nad pět let

13. „Jste registrován na úřadu práce?“

- ano
- ne

14. „Jaký máte druh bydlení?“

- nájemní byt
- byt v osobním vlastnictví
- družstevní byt
- rodinný dům

15. „Jaká je velikost Vaše bytu?“

- 1+1, 1+kk
- 2+1, 2+kk
- 3+1, 3+kk
- 4+1 a více

16. „Kolik členů s Vámi žije v jedné domácnosti?“

- 0 až 2
- 3 až 4
- 5 až 6
- 7 a více

17. „Jaký je průměrný počet osob na jednu místnost?“

- 1
- 2
- 3
- více jak 3

18. „Kolik dětí s Vámi žije ve věku do 15 let?“

- žádné
- jedno
- dvě
- tři
- čtyři a více

DOTAZNÍK PRO MAJORITNÍ SPOLEČNOST:

Věk:.....

Pohlaví:.....

1. „Jste ochotní mít za sousedy Romy?“

- ano
- spíše ano
- ne
- spíše ne

2. „Co vám nejvíce vadí na Romech?“

- kriminalita
- hluk
- hygiena
- diskriminace
- barva pleti
- nevím
- nevadí mi nic

3. „Kde bydlí Romové?“

- na společném patře
- v našem domě
- v ulici
- v blízkém okolí

4. „Jak jste spokojen se sousedy v souvislosti s výskytem konfliktů?“

- nespokojen
- spokojen napůl
- spokojen
- nemohu posoudit

5. „Jaký je Váš vztah k Romům?“

- zdravíme se
- mluvíme spolu
- pomáháme si
- navštěvujeme se
- nejsme v kontaktu

6. „Jakou preferujete volební stranu?“

- ODS
- ČSSD
- KSČM
- KDU-ČSL
- ostatní volební strany
- nevolil by
- neví

7. „Navštěvuje nebo navštěvovalo Vaše dítě mateřskou školku?“

- ano
- ne
- nemám děti

8. „Jaký máte stupeň dosaženého vzdělání?“

- bez vzdělání
- základní vzdělání
- neukončené základní
- vyučen s maturitou
- vyučen bez maturity
- střední vzdělání
- vysokoškolské

9. „Jaký je Váš pracovní obor?“

- administrativa
- ekonomika, bankovníctví, kultura, umění
- farmacie, chemie, potravinářství
- prodej, obchod, služby, média, reklama
- státní a veřejná správa, technika, telekomunikace
- zdravotnictví, vzdělávání, školství, věda, výzkum
- výroba a průmysl, strojírenství, stavebnictví
- bez pracovního oboru

10. „Jakou funkci zastáváte ve svém zaměstnání?“

- bez zaměstnání
- sezónní práce
- zaměstnanec-dělník
- zaměstnanec
- vedoucí pozice
- vrcholový manažer
- podnikatel

11. „Jaký je Váš pracovní vztah?“

- nezaměstnán
- práce na plný úvazek
- práce na částečný úvazek
- sezónní práce

12. „Jaké bylo Vaše nejdélší období bez zaměstnání?“

- stále zaměstnaný
- do tří měsíců
- do šesti měsíců
- do jednoho roku
- do tří let
- do pěti let
- nad pět let

13. „Jste registrován na úřadu práce?“

- ano
- ne

14. „Jaký máte druh bydlení?“

- nájemní byt
- byt v osobním vlastnictví
- družstevní byt
- rodinný dům

15. „Jaká je velikost Vaše bytu?“

- 1+1, 1+kk
- 2+1, 2+kk
- 3+1, 3+kk
- 4+1 a více

16. „Kolik členů s Vámi žije v jedné domácnosti?“

- 0 až 2
- 3 až 4
- 5 až 6
- 7 a více

17. „Jaký je průměrný počet osob na jednu místnost?“

- 1
- 2
- 3
- více jak 3

18. „Kolik dětí s Vámi žije ve věku do 15 let?“

- žádné
- jedno
- dvě
- tři
- čtyři a více